

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Globální hospodářská recese na počátku nového tisíciletí

Jana Matoušová

© 2011 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Globální hospodářská recese na počátku nového tisíciletí" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29. 11. 2011

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Ing. Stanislavu Burianovi za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl ke zpracování této diplomové práce.

Globální hospodářská recese na počátku nového tisíciletí

Gobal economic recession at the beginning of the new millennium

Souhrn

Předmětem diplomové práce „Globální hospodářská recese na počátku nového tisíciletí“ je zhodnotit nejčastěji uváděné příčiny vzniku krize v kontextu empirických dat a ekonomických teorií. Teoretická část se zabývá charakteristikou hospodářských cyklů s rozdílnými přístupy, které vysvětlují příčiny cyklického kolísání ekonomiky. Praktická část se zabývá vybranými aspekty v kontextu současné globální hospodářské recese. V této části budou postupně popsány jednotlivé faktory způsobující hospodářskou recesi. Poslední část se zabývá protikrizovými opatřeními v České republice v době hospodářské recese.

Summary

The object of the thesis „The global economic recession at the beginning of the new millenium“ is to evaluate of the most commonly reported cause of the current economic crisis in the context of empirical data and economic theory. The theoretical part deals with the characteristics of business cycles different approaches which explain the causes of cyclical fluctuations in the economies. The practical part deals with some aspects in the context of the current global economic recession. This part describes particular factors causing recession. The last part of the thesis deals with the government actions in the Czech Republic in time of economic recession.

Klíčová slova:

Česká republika, dluhová krize, ekonomika, eurozóna, finanční krize, hospodářský cyklus, politika, potravinová krize, protikrizová opatření, recese, Řecko, ropa.

Keywords:

Czech Republic, debt crisis, Economy, eurozone, financial crisis, business cycle, policy, food crisis, anti-crisis measures, recession, Greece, oil.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíl práce a metodika	12
3	Hospodářské cykly.....	14
3.1	Charakteristiky cyklů.....	14
3.1.1	Fáze hospodářského cyklu	15
3.1.2	Ekonomické šoky v hospodářském cyklu.....	17
3.1.3	Poptávkový a nabídkový hospodářský cyklus	18
3.2	Teorie hospodářského cyklu	20
3.2.1	Obecná teorie J. M. Keynese	20
3.2.2	Keynesovské teorie hospodářského cyklu	22
3.2.3	Peněžní teorie monetaristů.....	23
3.2.4	Nová klasická makroekonomie.....	28
3.3	Teorie politického hospodářského cyklu	30
3.3.1	Společenské náklady hospodářských cyklů.....	30
3.4	Ekonomické koncepty a jejich pohledy na krizi	31
4	Současná globální hospodářská recese	34
4.1	Světová ekonomika na počátku 21. století.....	34
4.2	Hlavní centra světové ekonomiky.....	35
4.3	Počátek celosvětové recese	37
4.4	Komoditní trhy.....	40
4.4.1	Trh s ropou.....	40
4.4.2	Potravinová krize	47
4.5	Řecká krize	52
4.6	Dluhová krize eurozóny.....	59
5	Protikrizová opatření a jejich účinnost v ČR.....	62
5.1	Sleva na pojistném na sociální zabezpečení	62
5.2	Odpočet DPH při nákupu osobního automobilu.....	63
5.3	Podpora vzdělávání.....	63
5.4	Sociálního pojištění.....	64
5.5	Podpora zaměstnanosti	65
5.6	Navýšení státních investic	65

5.7	Podpora podnikání	65
5.8	Daň z příjmů právnických osob	66
5.9	Podpora exportu	66
5.10	Změna insolvenčního zákona.....	67
5.11	Stimulace na finančním trhu	68
5.12	Účinnost protikrizových opatření vlády ČR	68
6	Závěr	73
7	Seznam použitých zkratk	77
8	Seznam použitých zdrojů.....	78
9	Přílohy.....	84

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1 Míra růstu HDP v zemích G7	36
Tabulka 2 Míra růstu HDP ve světové ekonomice	36
Tabulka 3 Index cen potravin	51
Tabulka 4 Podíl daní a příjmů vlády na HDP vybraných zemí (rok 2009)	54
Tabulka 5 Deficity vybraných zemí EU za rok 2010 (v % HDP)	59
Tabulka 6 Zadlužení vybraných zemí EU (2010, v % HDP)	59

Seznam grafů

Graf 1 Fáze hospodářského cyklu.....	16
Graf 2 Hospodářský cyklus a dlouhodobý růst ekonomiky.....	18
Graf 3 Poptávkový a nabídkový hospodářský cyklus.....	19
Graf 4 Keynesův pokles poptávky na investičním trhu vlivem pesimismu podnikatelů.....	21
Graf 5 Relativní nepružnost cenové hladiny a Keynesova teorie ekonomiky v depresi	22
Graf 6 Sinusoida dlouhé Kondratěvovy vlny	33
Graf 7 Procentuální podíl soukromého zadlužení na HDP v USA.....	38
Graf 8 Vývoj cen ropy za posledních pět let	41
Graf 9 Hubbertova křivka	43
Graf 10 Vývoj cen ropy v USD od roku 1861 v kontextu světových událostí	47
Graf 11 Index cen potravin	48
Graf 12 Vývoj cen ropy a potravin	49
Graf 13 Vývoj CDS derivátů za posledních 5 let	55
Graf 14 Externí držitelé řeckých dluhopisů	57

1 Úvod

Krize, ať již finanční, hypoteční, globální nebo hospodářská, to jsou snad nejčastěji používaná slovní spojení posledních měsíců. Současná krize přišla po letech, alespoň jak se zdálo, trvalého hospodářského růstu. Zpočátku se o ní většinou mluvilo jako o krizi hypoteční, což vytvářelo představu jistého mechanismu, který vyvolal epidemii na finančních trzích. Následně se začal obecně používat výraz „finanční krize“, a jak postupně narůstala globalizace světového hospodářství, začalo se stále častěji hovořit o globální hospodářské recesi. Je všeobecně známo, že hospodářská recese nenavštíví nikdy zdravé hospodářství, ale takové, které trpí jistými znaky, které zabrání dalšímu rozvoji. V dobách recese tedy dochází k jakýmsi pokusům o odstranění (alespoň části) těchto neduhů a snaze, aby toto "ozdravené" hospodářství mohlo pokračovat opět ve svém rozvoji.

Hospodářský vývoj každé tržní ekonomiky probíhá v tzv. hospodářských cyklech, přičemž časový odstup, mezi jednotlivými „vlnami“ hospodářských cyklů není pravidelný. Období hospodářské expanze je jednou za čas vystřídáno obdobím hospodářské recese a naopak. Ekonomika rozlišuje dva základní „druhy“ krizí – „finanční“ a „reálnou“. V posledních desetiletích se ale tyto dva jevy vyskytují v podstatě vždy společně, přičemž je velmi těžké odhadnout, která oblast je spouštěčem a která druhotným jevem. Historie nás však nekompromisně přesvědčuje o tom, že drtivá většina všech problematických skutečností v ekonomických dějinách 20. a 21. století, vždy pocházela z oblasti finanční ekonomiky. Ať již šlo o významné fluktuace kurzů měn, zhroucení trhů s deriváty či potíže v oblasti bankovníctví, ve všech případech pochází nákaza z oblasti finanční ekonomiky, a až následně bývá zasažena ekonomika reálná.

Světový vývoj posledních desetiletí již nelze považovat za klasický kapitalismus s reálnou podstatou, ve kterém je určující obchodní a výrobní ekonomika. Zmizel i konkurenční boj mezi kapitalismem a socialismem. Tento klasický kapitalismus se přetransformoval do nové podoby finančního kapitalismu, jehož podstatou je virtuální ekonomika finančních bublin a jejich nepřetržitá reprodukce, sloužící zájmům globální finanční oligarchie a nadnárodních korporací. Cílem této virtuální ekonomiky bylo vždy dosahovat co největšího zisku nejen na burzovních spekulacích, ale i z čím dál většího zadlužení stále většího počtu států. Většina národních ekonomik a většina států je prakticky bezmocná

proti představitelům mezinárodního kapitálu, kteří převádí peníze rychlostí světla tam kam je potřeba a komu je potřeba, ukrývají zisky v tzv. daňových rájích a nepřipouštějí žádnou kontrolu. Jako by existovaly dva paralelní světy. V prvním světě se vyskytují státy, zákony, hranice, povinnosti, výroba, a ve druhém jen mezinárodní převody kapitálu bez pravidel, bilanční operace nebo burzovní virtuální spekulace. Vzhledem k tomu, že ten druhý svět převzal kontrolu nad tím prvním, bylo jen otázkou času, kdy tento stav vyústí v celosvětovou hospodářskou krizi.

Motivem k napsání této práce byla snaha prezentovat současné teoretické a empirické poznatky odborné literatury, které se vztahují k současné hospodářské recesi na pozadí značně diskutovaných otázek současné hospodářské a finanční situace, týkající se nejen zemí eurozóny. V České republice patří toto téma ve srovnání se zahraničím k málo zkoumané a málo diskutované oblasti a na rozdíl od zahraničí nemá toto téma takovou váhu, jakou by si zasloužilo. Z toho vyplývá způsob zpracování této práce, jejíž zdroje tvoří nejen odborné studie, články, odborná i naučná literatura, ale také jednotlivé názory odborníků, kteří se touto problematikou a otázkami spojenými se současnou hospodářskou recesí zabývají.

2 Cíl práce a metodika

Vzhledem k tomu, že je téma hospodářské recese natolik obsahově rozsáhlým problémem, že nelze v rozsahu jedné diplomové práce postihnout všechna témata, která s fenoménem hospodářské recese souvisí, nebudou zde podrobně rozebrány všechny ekonomické příčiny dokládající rozsah a důsledky krize. Pozornost bude věnována pouze některým aspektům, které se však jeví jako zásadní z hlediska fungování ekonomiky a jsou předmětem největšího zájmu.

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat faktory, které způsobily ekonomickou krizi a následně hospodářskou recesi, a dále pak posoudit nejčastěji uváděné příčiny vzniku této krize v kontextu ekonomických teorií, které se zabývají příčinami cyklického kolísání.

Sekundárními cíly této diplomové práce bude podrobná analýza faktorů, které zapříčinily krizi na komoditních trzích, objasnění příčin dluhové krize a zhodnocení protikrizových opatření realizovaných v ČR. Zároveň v této diplomové práci zhodnotím dopady těchto opatření na základě odborných publikací a komentářů.

Struktura této práce odpovídá stanovenému cíli, kdy jednotlivé kapitoly na sebe logicky navazují. Téma je rozděleno chronologicky do jednotlivých kapitol. Teoretická část této práce se nejprve věnuje problematice hospodářských cyklů, která s cyklickým kolísáním v dobách hospodářských recesí velmi souvisí. Vzhledem k tomu, že cyklické změny ekonomických aktivit komplikují život všem ekonomickým subjektům, je zřejmé že tyto cyklické změny nesou s sebou určité společenské náklady, které je potřeba zaplatit. Proto se v další teoretické části věnuji rovněž nákladům hospodářského cyklu.

Úvodní kapitolu praktické části věnuji největším ekonomickým centrům světové ekonomiky a jejich ekonomickému vývoji od roku 2000, neboť se domnívám, že je důležité zhodnotit fakta týkající se ekonomického vývoje největších světových ekonomik před začátkem současné globální hospodářské recese. V dalších kapitolách se dále věnuji současné velké hospodářské recesi, jejím příčinám a průběhu. Pokusím se zhodnotit různé způsoby, jak na globální hospodářskou recesi nahlížet, zda z hlediska *mainstreamu* jako na „běžný“ hospodářský výkyv, který sám od sebe odezní, či jako na systémové selhání finančních trhů, resp. jejich regulátorů. Dále se pokusím zhodnotit faktory, které zapříčinily krizi na obou komoditních trzích, jak na ropném, tak na potravinovém trhu. V další části této práce zhodnotím příčiny řecké krize a s ní spojený přechod světových

ekonomik na krizi dluhovou a v neposlední řadě se pokusím nastítnit možné scénáře budoucího vývoje. Poslední kapitolou (předcházející závěru) je analýza protikrizových opatření v ČR.

Předmětem sledování v této práci je globální hospodářská recese. Metody vedoucí k dosažení tohoto cíle vychází ze studia teoretických poznatků z odborné literatury a ze zpracování empirických informací. Základní metodou k dosažení cíle proto je zejména chronologické evidování vývoje vycházející z publikací renomovaných ekonomů a jeho konkrétních aspektů, metoda analýzy odborných textů, analýza projevů finanční krize a hospodářské recese a komparace různých opatření a názorů na globální krizi. Uvedené analytické výstupy poté umožňují vytvořit syntézu nejvýznamnějších faktů uváděných v souladu s definovaným primárním cílem.

3 Hospodářské cykly

Je všeobecně dokázané, že ekonomický vývoj probíhá v zemích s tržní ekonomikou relativně úspěšně. Ekonomiky těchto zemí produkují stále větší množství materiálních i nemateriálních statků a uspokojují tak většinu neustále se zvyšujících potřeb všech členů společnosti. Sledováním hospodářské výkonnosti a jejího dlouhodobého vývoje lze zjistit, že míra výkonnosti ekonomik není a v minulosti nikdy nebyla jednotná. Ve skutečnosti reálný výstup po jistou dobu klesá. Do popředí tak vystupuje problematika hospodářských cyklů, kterými se zabývá a v minulosti zabývala řada ekonomických tvůrců hospodářské politiky.

3.1 Charakteristiky cyklů

Hospodářské cykly lze charakterizovat jako pravidelné krátkodobé výkyvy (fluktuační) v ekonomické aktivitě na makroekonomické úrovni, které jsou způsobeny opakovaným kolísáním reálného hrubého domácího produktu kolem potenciálního produktu. Toto kolísání se týká např. produkce, investic, zisků, výkyvů v zaměstnanosti, výnosů, úrokových měr a jiných veličin.

Pokud hovoříme o hospodářském cyklu, je potřeba specifikovat potenciální produkt, podle kterého se ekonomika řídí při určování jednotlivých období v hospodářském cyklu a dále také reálný HDP. Potenciálního produktu dosáhneme při plném využití všech zdrojů a dané technologie. V případě, že se potenciální produkt zvyšuje, jde o tzv. ekonomický růst. Reálný HDP je hodnota veškerého vyrobeného zboží a služeb (konečný výstup), která je vyrobena v určitém časovém období a je upravená o cenové změny - inflaci. Ekonomika se v krátkém období většinou nenachází na své potenciální úrovni. Dochází zde ke kolísání ekonomiky, která se nachází nad úrovní potenciálního produktu nebo pod ním. Toto kolísání se v ekonomice nazývá hospodářský cyklus.

Pokud jde o fluktuaci reálného produktu kolem potenciálního, mají tyto výkyvy dvojí směr, a to vzestupný nebo sestupný. Při praktickém sledování hospodářských cyklů se pozornost soustředí obvykle na výkyvy aktuálního reálného produktu.¹ Je tedy zřejmé, že hospodářský cyklus je kolísáním celkové (agregátní) výkonnosti ekonomiky v čase.

¹ HELÍSEK, M., *Makroekonomie: základní kurz*, s. 160

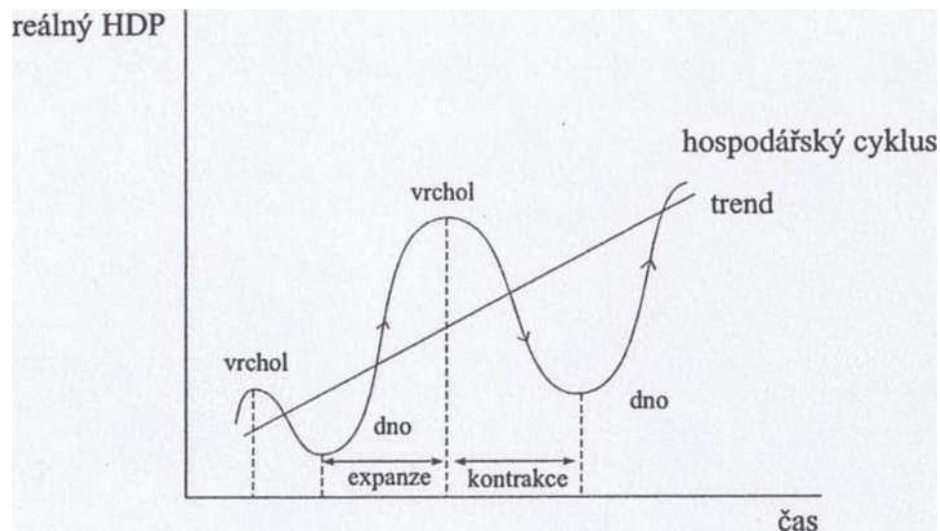
Celková ekonomická aktivita se v průběhu hospodářského cyklu pohybuje v několika fázích. Tyto fáze v neměnném prostředí navazují vždy jedna na druhou tak, že po určité době pohyb dorazí na svou původní pozici a celý proces se znovu opakuje. Každý hospodářský cyklus je ve svém průběhu jedinečný a liší se od ostatních časovým průběhem a intenzitou výkyvů. Vzhledem k tomu, že hospodářský cyklus není předvídatelný, někteří ekonomové raději nehovoří o hospodářském cyklu, ale používají termín makroekonomické výkyvy (fluktuační).

3.1.1 Fáze hospodářského cyklu

Obvykle se rozlišují čtyři fáze cyklického vývoje ekonomik. Období, ve kterém dochází ke zpomalování ekonomické aktivity, je nazýváno kontrakce. Pokud je zpomalení aktivity náhlé a prudké, dochází ke krizi. V případě poklesu aktivity trvající dvě po sobě následující čtvrtletí nastává recese, období útlumu. Podniky přestávají investovat, snižují své výdaje, snižuje se výroba, dochází k propouštění zaměstnanců a celková nezaměstnanost vzrůstá. Firmám se hromadí zásoby, snižují se jejich investice a produkce, zisky jsou minimální, mnoho jich tedy zkrachuje. Životní úroveň se snižuje. Klesá reálný produkt. Období, v němž pokles aktivity ustává a dochází ke stagnaci, je označováno jako dno (deprese). Graf č. 1 znázorňuje dno neboli sedlo, které nastává při dlouhodobějším poklesu ekonomiky. Mnoho podniků bankrotuje a nezaměstnanost dosahuje vysoké úrovně. Firmy minimalizují náklady i ceny s cílem přečkat recesi do doby, kdy se začne opět poptávka zvyšovat.

Období, v němž se aktivita opět zvyšuje, se nazývá expanze - období rozmachu a oživení. Dochází k oživení ekonomiky a k jejímu celkovému zotavování. Firmy očekávají větší zisky, tzn., že rozšiřují svou činnost, více investují a tím vytvářejí nová pracovní místa, přičemž se snižuje celková nezaměstnanost. Lidem rostou příjmy a zvyšuje se jejich životní úroveň. Domácnostem i firmám rostou zisky, dochází ke zvyšování celkových výdajů. Reálný produkt roste. Pokud vzestup aktivity ustává a dochází ke stagnaci na nejvyšší dosažené úrovni, nastává vrchol (konjunktura, prosperita) – horní bod obratu, nabídka je větší než poptávka. Firmy produkují vysokým tempem na plný nebo téměř plný výkon, přičemž je nezaměstnanost jen velmi malá. Podnikové investice i spotřebitelské výdaje dosahují vysoké úrovně, a protože se zvyšuje poptávka po statcích a službách, zvyšuje se i cena, což je předpokladem krize. Posloupnost těchto fází hospodářského cyklu znázorňuje graf č. 1.

Graf 1 Fáze hospodářského cyklu

Zdroj: K.Fuchs, P. Tuleja, *Základy ekonomie*, s. 203

Cyklické oscilace jsou jevy, které se dlouhodobě sledují. Fáze vzestupu a poklesu se pravidelně střídá. Jedním hospodářským cyklem rozumíme období, který ekonomika vykoná v době od opuštění sedla (počátek vzestupu) a návratem zpět do sedla. Časový úsek, za který je uvedený pohyb vykonán se označuje jako *perioda*. Ekonomická teorie rozlišuje tři typy cyklů, u nichž je perioda vázána na působení odlišných faktorů.²

1. Prvním z takto definovaných typů cyklů jsou tzv. Kitschinovy cykly, u kterých se krátkodobé kolísání reálného produktu pohybuje přibližně v tříleté periodě (36 – 40 měsíců).
2. Další v pořadí jsou tzv. Juglarovy cykly (též obchodní nebo průmyslové cykly). Jedná se o střednědobé cykly s přibližně osmi až desetiletou periodou. Průběh tohoto cyklu je spojován s vývojem investic do strojů a zařízení.
3. Samostatným problémem jsou tzv. dlouhé Kondratěvovy vlny, resp. Kuznetsovy cykly (v délce 50 -60 let), které jsou v různých hypotézách vysvětlovány např. válkami, objevy nových nalezišť zlata nebo klimatické změny, dále rozšiřování světového trhu (např. rozvojem koloniálních soustav), velkými investičními cykly do infrastruktury (výstavba železnic) a jinými okolnostmi. Jsou spojovány

² FUCHS, K., TULEJA, P., *Základy ekonomie*, s. 203

především se zásadními změnami ve vývoji technologií a inovací. Autorem této inovační teorie cyklu je J. A. Schumpeter.

Podle inovační teorie bylo doposud zaznamenáno několik dlouhých vln:

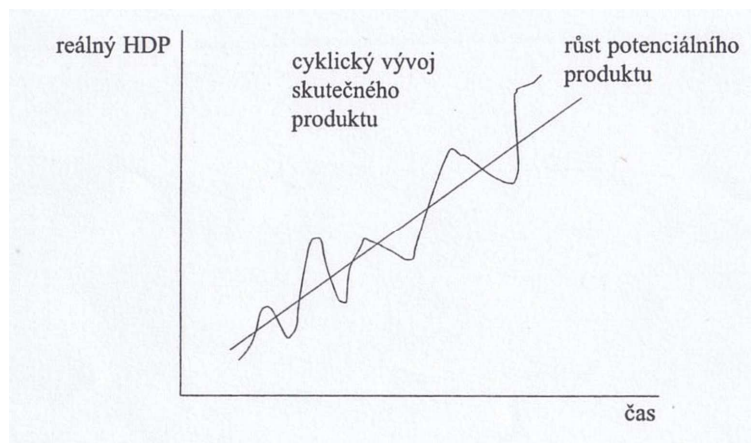
- první vlna (1780 – 1842) začala s tzv. průmyslovou revolucí a s rozšířením parního stroje a následovně dalších strojových mechanismů,
- druhá vlna (1842 – 1898) souvisela s rozmachem železnic, lodní dopravy a ocelářského průmyslu,
- třetí vlna byla vyvolána elektroenergetikou, elektrotechnikou, nástupem automobilů a letadel (označováno jako techniko-vědecká revoluce),
- čtvrtá vlna souvisela s tzv. vědeckotechnickou revolucí, jejímž základem je rozvoj elektronického průmyslu (polovodiče, tranzistory, později mikročipy), jaderná energetika a další. Její začátek bývá umisťován buď po skončení druhé světové válkynebo později do 50. let,
- koncem 90. let začala pátá vlna rozšiřováním investic v oblasti informatiky a telekomunikací založených na mikrotechnologiích – tzv. informační revoluce.³

3.1.2 Ekonomické šoky v hospodářském cyklu

Od počátku 80. let 20. století se objevuje názor, že tradiční pohled na hospodářský cyklus, který zkoumá příčiny opakovaného vzniku recesních a inflačních mezer výstupu nemusí být správný.

³ HELÍSEK, M., *Makroekonomie: základní kurz*, s. 162

Graf 2 Hospodářský cyklus a dlouhodobý růst ekonomiky

Zdroj: V.Liška a kol., *Makroekonomie 2.vyd.*, s. 443

Podle některých badatelů (Ch. Beveridge, Ch. Nelson, J. Campbell, E. Prescott) jsou pozorované výkyvy reálného výstupu spíše výsledkem působení ekonomických šoků, z čehož vychází i koncepce hospodářského cyklu jako projevu společné realizace krátkodobých šoků a dlouhodobých šoků, jež je označována jako teorie náhodné procházky s trendem (random walk with drift). Tato teorie v sobě zahrnuje jak tradiční teorii hospodářského cyklu, tak teorii růstu. Podle teorie náhodné procházky kolísá reálný výstup ekonomiky v čase pod vlivem dočasně působících poptávkových šoků i trvale působících nabídkových šoků. Dočasné šoky přitom kolísají okolo náhodného (stochastického) trendu. Vzhledem k tomu, že pozitivní ekonomické šoky jsou výraznější a převažují nad negativními šoky, v dlouhodobé perspektivě výstup roste. V tradičním pojetí cyklu tedy jde především o eliminaci mezer výstupu prostřednictvím stabilizační politiky. Zatímco teorie náhodné procházky s trendem je vůči uplatňování stabilizační politiky značně skeptická, neboť zde schází kritérium pro realizaci stabilizačních opatření.⁴

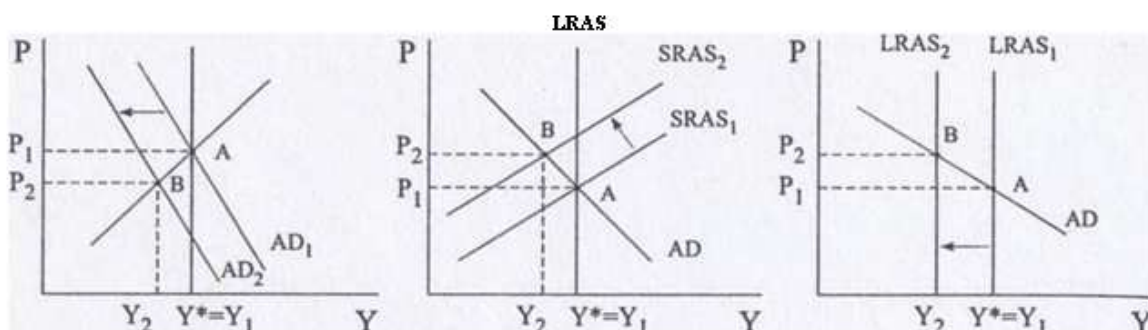
3.1.3 Poptávkový a nabídkový hospodářský cyklus

Kolísání ekonomiky může být způsobeno agregátní nabídkou – tzv. nabídkový šok, nebo agregátní poptávkou – tzv. poptávkový šok. Oba tyto šoky mohou být jak pozitivní, které vedou k expanzi, tak i negativní, po nichž následuje recese.

⁴ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie: 2. vyd.*, s. 444

Hospodářský cyklus je ovlivněn především tím, z jaké strany ekonomiky původně vzešel podnět k jeho „nastartování“. Impulsy vedoucí ke vzniku hospodářského cyklu je možné rozeznat podle toho, zda se primárně objevují na poptávkové či nabídkové straně ekonomiky. Prostřednictvím modelu AS-AD je tedy možno znázornit rozdílný charakter makroekonomických výkyvů vyvolaných změnami agregátní poptávky, resp. agregátní nabídky. Poptávkový hospodářský cyklus je zachycen na levé části v grafu č. 3, nabídkový hospodářský cyklus zachycují prostřední a pravá část grafu.

Graf 3 Poptávkový a nabídkový hospodářský cyklus

Zdroj : V.Liška a kol., *Makroekonomie* 2.vyd., s. 446

Negativní poptávkový šok způsobený např. poklesem množství peněz v ekonomice, znamenající pokles agregátní poptávky ($AD_1 \rightarrow AD_2$), zapříčiňuje kontrakci reálného výstupu ($Y^* > Y_2$), jež je doprovázena poklesem všeobecné cenové hladiny ($P_1 > P_2$), zatímco negativní nabídkový šok způsobený např. zvýšením průměrných výrobních nákladů projevující se snížením agregátní nabídky ($SRAS_1 \rightarrow SRAS_2$, resp. $LRAS_2 \rightarrow LRAS_2$), vede ke kontrakci výstupu, doprovázené vzestupem cenové hladiny ($P_1 < P_2$). Je možné tak zkoumat dopady pozitivních poptávkových a nabídkových šoků na výstup a cenovou hladinu v modelu. O chování cenové hladiny tedy nelze obecně říci to, co o vývoji celkové zaměstnanosti, totiž, že její změny v průběhu hospodářského cyklu úzce kopírují změny reálného výstupu.⁵

⁵ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie: 2. vyd.*, s. 445

3.2 Teorie hospodářského cyklu

Před obsahem hlavní části práce, tj. zkoumání jednotlivých příčin globální hospodářské recese ve světě, je potřeba se zaměřit na teorie hospodářských cyklů, neboť z těchto teorií ekonomové vychází při hodnocení příčin krizí v reálné ekonomice.

3.2.1 Obecná teorie J. M. Keynese

Předkeynesovské teorie se držely názoru, že kontrakce v určitých segmentech hospodářství automaticky vyvolávají protichůdné pohyby a vracející ekonomiku po určité době opět na rovnovážnou úroveň.

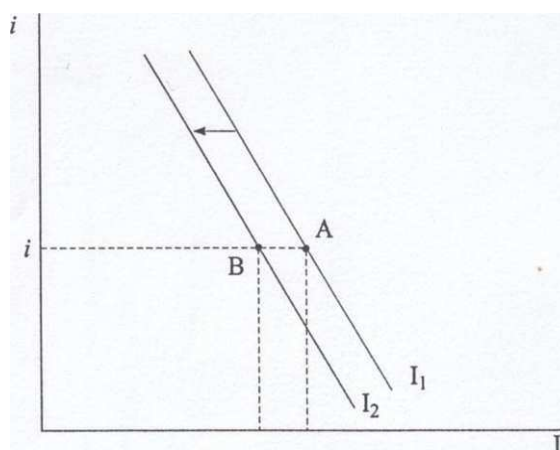
Velká hospodářská krize a následné deprese narušily tento dosavadní pohled. Bylo stále obtížnější trvat na tom, že samoregulační tržní síly jsou schopny vracet ekonomiku do stavu rovnováhy při plném vyžívání všech zdrojů včetně práce. Ukázalo se, že kontrakce hospodářské aktivity se může lavinovitě šířit z odvětví do odvětví a zachvátit na dlouhou dobu celou ekonomiku. Na tuto zkušenost reagoval John Maynard Keynes (1883 – 1946), který v roce 1936 uveřejnil svůj spis „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“. Keynes se zde zaměřil především na analýzu ekonomiky zasažené chronickou depresí, a za hlavní faktor potenciální teorie hospodářského cyklu považoval výkyvy investiční aktivity. Keynes upozorňoval na tři možné varianty k dosažení plné zaměstnanosti. První cesta se týká rozdělování důchodů. Vzhledem k tomu, že bohatí lidé mají nízký sklon ke spotřebě a vysoký sklon k úsporám, byl toho názoru, že je zapotřebí progresivního zdanění důchodů, které by vedlo ke zvýšení sklonu ke spotřebě. Druhá cesta ukazuje na ovlivňování sklonu k investicím prostřednictvím měnové politiky, která dlouhodobě udržuje nízkou úrokovou míru. Třetí varianta je variantou vládních výdajů, které by vyplnily nedostatek soukromé poptávky. Rozpočtovou politiku orientovanou na zvyšování vládních výdajů pokládal Keynes za potřebnou, neboť považoval měnovou politiku za slabou a věřil v existenci pasti na likviditu. Doporučoval proto vládě, aby měla připraveny programy veřejných prací, které by byly financovány ze státního rozpočtu, a které by vyplňovaly mezeru investic.⁶

Keynesova teorie ekonomiky v depresi uvádí, že za nestabilitou investiční aktivity je především pesimismus podnikatelského sektoru. Tato teorie vychází z předpokladu vymezení nominální úrokové míry na trhu peněz a z předpokladu relativní nepružnosti

⁶ HOLMAN, R., *Základy ekonomie*, s. 367

cenové hladiny. V případě vymezení nominální úrokové míry je zřejmé, že negativní vliv poklesu důvěry podnikatelů v budoucí investiční výnosy nemohou být kompenzovány poklesem reálné úrokové míry, poněvadž automaticky nedochází k poklesu poptávky po penězích a tím i nominální úrokové míry (tyto veličiny naopak rostou). Investice se tedy snižují, což znázorňuje graf č. 4.

Graf 4 Keynesův pokles poptávky na investičním trhu vlivem pesimismu podnikatelů

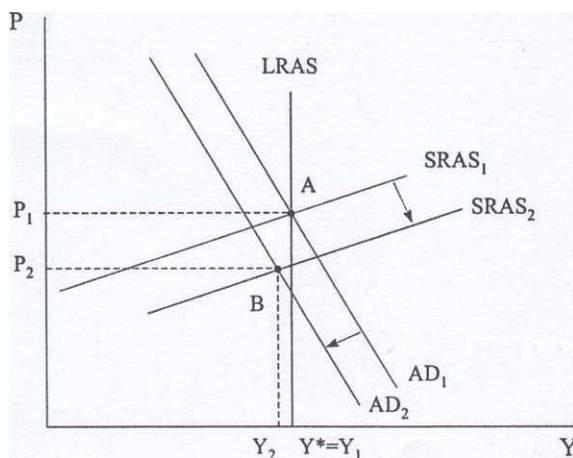

Zdroj: Liška a kol., *Makroekonomie 2. vyd.*, s. 454

Za předpokladu nepružnosti cenové hladiny není pokles agregátní poptávky v důsledku ochabnutí investiční aktivity dostatečně rychle kompenzován poklesem cenové hladiny. Reálný výstup proto klesá, jak ukazuje graf č. 5. Rovněž v modelu důchodu, který v důsledku snížení objemu investic klesá, klesá také indukovaná spotřeba o částku, danou součinem důchodové změny a mezního sklonu ke spotřebě. Pokles spotřebních výdajů dále snižuje objem důchodu a celý proces se opakuje.⁷

⁷ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie: 2. vyd.*, s. 454

Graf 5 Relativní nepružnost cenové hladiny a Keynesova teorie ekonomiky v depresi

Zdroj: Liška a kol., *Makroekonomie 2.vyd.*, s. 454

3.2.2 Keynesovské teorie hospodářského cyklu

Četní Keynesovi následovníci navázali na Keynesovu myšlenku o investicích jako možném zdroji cyklické nestability a pokusili se vysvětlit, proč investice systematicky kolísají. Vznikly tak keynesovské teorie hospodářského cyklu, které využívají přenosu reálných impulzů do ekonomiky prostřednictvím mechanismu investičního multiplikátoru a důchodového akcelérátoru. Investiční multiplikátor ukazuje, že určitý přírůstek investic vyvolá několikanásobně větší přírůstek národního důchodu. Velikost multiplikátoru závisí na mezním sklonu ke spotřebě.⁸

Druhou část keynesovského transmisního mechanismu představuje akcelerační princip, jenž spojuje vývoj investic v ekonomice se změnami objemu reálného důchodu (výstupu). Podle tohoto principu vyvolává růst reálného důchodu a vzestup poptávky po spotřebních statcích tlak na rozšíření výrobních kapacit formou dodatečných investic do strojů a zařízení. Z teorie založené na akceleračním principu je možno rozvinout myšlenku o hospodářském cyklu jako výsledku neustálé interakce výkyvů agregátního výstupu a investic, tj. koncepci tzv. endogenního hospodářského cyklu. Podle tohoto mechanismu stačí, aby jednorázový reálný poptávkový šok ovlivnil objem agregátních výdajů a následně prostřednictvím multiplikátoru i agregátní výstup. Vlivem působení akcelérátoru

⁸ HOLMAN, R., *Základy ekonomie*, s. 364

je ovlivněna velikost agregátních výdajů a začíná opět působit multiplikátor. Ekonomika zasažená šokem je tak zmítána nekonečnou řadou expanzí a kontrakcí.

V případě ekonomiky, kterou zasáhla recese, Keynes zdůrazňuje, že je potřeba si uvědomit význam restitučních investic. I když podnikatelé nerozšiřují výrobu, musí být v ekonomice alespoň nahrazován opotřeбенý kapitál. Pokud se pokles čistých investic jednou zastaví, zastaví se rovněž pokles agregátního výstupu. Akcelerátor pak vyvolá vzestup objemu čistých investic, čímž multiplikátor přispěje k růstu objemu agregátního výstupu a ekonomika se odráží ode dna.⁹

3.2.3 Peněžní teorie monetaristů

Mnozí ekonomové, kteří hledají odpovědi na otázky týkající se příčin vzniku hospodářských cyklů, se uchylují k peněžním (monetárním) teoriím. Ralph G. Hawtrey, Friedrich A. von Hayek, Lionel Robbins a další představitelé předválečné neoklasické ekonomie se shodovali v tom, že primární příčinou kolísání úrovně ekonomické aktivity jsou změny množství peněz v ekonomice. Nejúplněji rozpracoval tuto teorii Hayek, jenž tvrdil, že zdrojem ekonomické nerovnováhy mohou být peníze, zvláště pak bankovní úvěr.¹⁰

A) Hlavní představitelé monetarismu

Monetární teorie hospodářských cyklů se zabývá příčinou kolísání reálného produktu kolem potenciálního ve změnách peněžní zásoby. Tyto změny způsobuje centrální banka svými expanzivními nebo restriktivními zásahy. Mezi představitele těchto teorií, patří například rakouští představitelé Ludwig von Mises, Friedrich August von Hayek, dále pak švédský ekonom Kurt Wicksell nebo americký ekonom Muray N. Rothbard. Z novějších směrů pak také hlavní představitel monetaristů Milton Friedman.

Ludwig von Mises vešel do povědomí široké ekonomické veřejnosti hlavně jako neústupný obhájce klasického hospodářského liberalismu, který se významně zasadil o rozvoj rakouské ekonomie zejména svou teorií peněz, teorií ekonomické kalkulace a položením základů rakouské teorie hospodářského cyklu. Zastával názor, že za všemi hospodářskými

⁹ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie*; 2. vyd., s. 456

¹⁰ HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 264

problémy jsou zásahy státu do ekonomiky a příčiny hospodářských cyklů viděl především v měnové politice centrální banky. Byl toho názoru, že ovládnutí peněžního oběhu státem (v tomto případě centrální bankou) způsobuje vznik hospodářských cyklů, tedy vznik nezdravých boomů a po nich následujících depresí. Komerční banky změnou peněz v ekonomice vyvolají úvěrovou expanzi, která je zaštitěna centrální bankou. Tvrdil, že úvěrové boomy vyvolávají investiční boomy, které nemají odpovídající reálný základ v úsporách. To následně zkresluje ekonomické kalkulace investorů, na základě kterých jsou zahajovány investice, které se v následném období vyhodnotí jako ztrátové a špatné. Po opojném boomu následuje tedy nevyhnutelně hospodářská deprese.¹¹

Americký ekonom Murray N. Rothbard, který navázal na Ludviga von Misesa, zastával názor, že centrální bankovníctví je v kapitalistickém systému cizorodý prvek, který je příčinou nejhlubších hospodářských potíží. Prosazoval návrat svobodného bankovníctví, bez monopolu centrální banky na peněžní emisi, což ale předpokládalo návrat ke komoditnímu (zlatému) krytí bankovek.

Švédský ekonom Kurt Wicksell vycházel ve formulování monetární teorie cyklu z toho, že příčinou hospodářských cyklů jsou změny peněžní zásoby, které jsou způsobeny odchylkami peněžní úrokové míry, která udržuje v rovnováze trh zapůjčitelných fondů a přirozené úrokové míry, která je rovna očekávané míře výnosu z nově investovaného kapitálu. V rovnovážné situaci, kdy se peněžní úroková míra rovná přirozené míře, tak podnikatelé nemají zájem zvyšovat čisté investice. Tzn., že nájemní cena kapitálu se rovná očekávané míře výnosu z nově investovaného kapitálu. Pokud centrální banka zvýší peněžní zásoby, bankám vzrostou rezervy, a tak zvyšují nabídku úvěrů. Růst nabídky zapůjčitelných fondů tedy vede k tomu, že peněžní úroková míra klesá pod přirozenou úrokovou míru a firmy tak zvyšují čisté investice. Reálné zvýšení investic vysvětloval Wicksell vznikem vynucených úspor, jejichž důsledkem jsou výrobní zdroje přetahovány ze spotřebních odvětví do investičních odvětví, tzn., že investice mohou reálně růst. Časem ovšem mzdy dohánějí ceny, zisky firem klesají a vynucené úspory mizí. Mizí i reálné zdroje pro další růst investic. Dokud peněžní úroková míra nevzroste na předchozí úroveň, tak nadále rostou i ceny. Investice a produkce se tak vrací na svou předchozí úroveň a vzestupná fáze tak končí. Po vzestupné fázi nastává fáze sestupná – deprese. Jakmile se

¹¹ HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 260

peněžní úroková míra vrátí na původní úroveň a jakmile vynucené úspory zmizí, investice nejsou již výnosné. Firmy přestávají investovat, lidé zaměstnaní na těchto „špatných“ investicích jsou propouštěni a nastává doba poklesu poptávky a poklesu výroby. Vzhledem k tomu, že centrální banka nezná přirozenou úrokovou míru a neví, jaká je míra výnosu různých kapitálových statků, nemůže tak odhadnout průměrnou přirozenou úrokovou míru. Rovněž stabilizace peněžní úrokové míry nestabilizuje ekonomiku, neboť vlivem technického pokroku a populačního růstu se mění sama přirozená úroková míra, což opět vyvolává její odchylky od peněžní úrokové míry. Wicksell i přesto zastával názor, že úkolem centrální banky je, aby hlídala stabilní cenovou hladinu a aby na zmněny cenové hladiny reagovala odpovídající měnovou politikou. Vyrůstá-li cenová hladina, centrální banka by měla provádět restriktivní měnovou politiku, aby dosáhla vzrůstu peněžní úrokové míry. Pokud cenová hladina klesá, banka by se měla uchýlit k politice měnové expanze a dosáhnout tak poklesu peněžní úrokové míry. Na Wicksellovu teorii cyklu navázal F.A. Hayek, který ji spojil s rakouskou teorií kapitálu.¹²

Friedrich A. von Hayek je jedním z autorů, který rozvinul monetární teorii hospodářského cyklu nejúplněji. Byl toho názoru, že zdrojem ekonomické nerovnováhy mohou být peníze, především pak bankovní úvěr. Svými teoriemi navazoval na teorii švédského představitele K. Wicksella, kterou dále rozvinul o rakouskou teorii kapitálu. Rozvinul teorii, že peněžní injekce, inspirovaná centrální bankou a šířená dále bankovní soustavou, sníží peněžní úrokovou míru pod úroveň odpovídajícímu meznímu produktu kapitálu. Vzácnost kapitálu neklesne a investice nejsou podpořeny dobrovolnými úsporami, nýbrž úsporami vynucenými. Zatímco dobrovolné úspory by nevyvolaly žádné poruchy, vynucené úspory časem mizí. V tuto chvíli se úroková míra vrací na předchozí úroveň a začíná deprese. V Hayekově teorii cyklu hraje důležitou roli především struktura kapitálu. Konjunktura, založená na expanzi bankovního úvěru, vytvoří špatnou strukturu kapitálu, která se napravuje v průběhu deprese, ve které mnoho lidí ztrácí práci. Podle Hayeka je možné zabránit těmto poruchám tím, že peníze budou neutrální, neboť neutrální peníze neovlivňují relativní ceny ani úrokovou míru. K tomu je ale zapotřebí, aby se množství peněz neměnilo. Hayek později přiznal, že tato teorie je v praxi velmi málo reálná. Trval

¹² HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 310

však nadále na tom, že čím méně bude peněžní oběh řízen centrální bankou, tím lépe pro hospodářství.¹³

Monetarismus je historicky nejstarším ekonomickým směrem protikeynesiánské revoluce. Podle M. Friedmana rostou ceny výrobků o něco rychleji než nominální mzdy, takže reálné mzdy českých zaměstnanců se snižují. Lidé ovšem trpí tzv. peněžní iluzí a vnímají pouze vyšší částky na svých výplatních páskách, takže ochotně zvyšují svou nabídku práce. Firmy, které jsou si na rozdíl od zaměstnanců vědomy vzestupu cenové hladiny, poptávají vyšší objem práce, neboť je to pro ně výhodné – pokles reálných mezd znamená pokles reálných nákladů. V české ekonomice se tedy zvyšuje zaměstnanost a časem roste HDP. V delším horizontu si lidé povšimnou, že přes nárůst nominálních mezd klesá množství výrobků, jež si za tyto mzdy mohou koupit a požadují takové zvýšení platů, které jim vykompenzuje ztrátu kupní síly. Reálné mzdy se vracejí na výchozí úroveň a firmy snižují poptávku po práci. HDP české ekonomiky klesá na svou trendovou úroveň.

Joseph A. Schumpeter byl „vychován“ v tradici rakouské školy, ale od svých výše uvedených ekonomických kolegů, kteří byli většinou představitelé rakouské školy, se odlišoval řadou ekonomických teorií a měl i odlišnou teorii hospodářského cyklu. Schumpeterova teorie představuje teorii reálného cyklu. Příčiny cyklického vývoje hospodářství neviděl v peněžním oběhu, ale v charakteru inovační činnosti, neboť inovace jsou bezproblémovým faktorem ekonomického růstu. Byl přesvědčen, že inovace paralelně s ekonomickým růstem spouští také hospodářské cykly, neboť nemají charakter plynulého toku, ale spíše nárazových vln. Tyto inovační vlny vznikají tím, že jeden druh inovací často zapříčiní vznik dalších druhů inovací, takže má inovační činnost jakýsi „multiplikační“ charakter. Negativní důsledek těchto inovačních vln spočívá v tom, že vyvolávají klamná očekávání trvalejší prosperity, což způsobí přehnanou investiční aktivitu, která nakonec překročí reálné možnosti ekonomiky. Poté, co se inovační vlna vyčerpá v podobě „špatných investic“, změní se investiční vlna ve vlnu desinvestování neboli „odbourávání špatných investic“ a hospodářský boom přechází v depresi. Schumpeter viděl v depresi spontánní ozdravný proces, který nazýval ozdravnou destrukcí,

¹³ HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 265

jež zbavuje ekonomiku „špatných investic“ a „špatných podnikatelů“, přičemž následně dochází k rovnováze na nové, vyšší úrovni, na kterou ji pozvedla inovační vlna.¹⁴

Monetaristé viní centrální banku z toho, že přeceňuje své schopnosti a ve snaze reagovat na výkyvy agregátního výstupu aktivistickou stabilizační politikou situaci ve skutečnosti zhoršuje. Centrální banka tedy nemá jistotu ohledně načasování dopadu svého zásahu a je velmi pravděpodobné, že se svým měnovým opatřením zareaguje pozdě. Jestliže např. z nějakého důvodu vzroste agregátní poptávka a ekonomika se nachází ve fázi konjunktury doprovázené značnými tlaky na cenový vzestup, centrální banka může zareagovat snížením nabídky peněz v rámci restriktivní měnové politiky. Než se účinek měnové restrikce projeví, firemní sféra přizpůsobí své chování změně reálných nákladů produkce a sníží poptávku po práci a objem výstupu.

B) Hlavní představitelé nové klasické makroekonomie

Monetaristická teorie hospodářského cyklu klade důraz na adaptivní očekávání ekonomických subjektů. Změna množství peněz v ekonomice tak vyvolává krátkodobou odchylku skutečného výstupu od potenciálního výstupu. Robert E. Lucas Jr. vytvořil spolu s dalšími ekonomy z okruhu nové klasické makroekonomie (Robert Barro, Thomas Sargent, Neil Wallace) tzv. teorii rovnovážného hospodářského cyklu, jež nepovažuje kolísání ekonomické aktivity za projev makroekonomické nerovnováhy.

Teorie rovnovážného hospodářského cyklu vychází z hypotézy racionálních očekávání, kterou kombinuje s předpokladem dokonalé konkurence v ekonomice. Předpokládá, že agregátní výstup může cyklicky kolísat i v případě, že ceny a mzdy jsou zcela pružné. Pokud člověk v procesu učení dospěl ke znalosti všech potenciálních důsledků svého rozhodnutí, a neví, která z možností skutečně nastane, je schopen přiřadit jednotlivým potenciálním důsledkům svého rozhodnutí pravděpodobnosti. Potom se rozhoduje v podmínkách rizika a proti riziku je možno se pojistit. Jestliže ekonomiku nebudou ovlivňovat žádné šoky, firmy a domácnosti budou směřovat statky za ceny korespondující se stabilním tempem růstu agregátního výstupu. V případě realizace ekonomických šoků budou ceny směřovaných statků kolísat. V tomto případě hospodářský cyklus nemusí souviset s existencí nevyčištěných trhů, ale může být výsledkem hromadné reakce totožně

¹⁴ HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 275

se chovajících subjektů na exogenní šoky. Samozřejmě za předpokladu, že se ekonomické prostředí ve své vlastní podstatě nemění a lidé jsou srozuměni se zákonitostmi jeho vývoje. Lucasova verze neoklasické teorie hospodářského cyklu připisuje vznik makroekonomických výkyvů neočekávaným změnám množství peněz v ekonomice. Jestliže centrální banka zvýší množství peněz v ekonomice, růst agregátní poptávky vyvolá vzestup cenové hladiny a jednotliví výrobci pozorují, jak roste cena jejich produkce. To ovšem také znamená růst jejich zisku nad úroveň účetního zisku. Z tohoto důvodu tedy výrobci reagují zvýšením objemu produkce a agregátní výstup jako výstup všech výrobců v ekonomice roste. Jakmile si výrobci uvědomí omyl spočívající v chybné interpretaci vzestupu cenové hladiny jako růstu relativní ceny svých výrobků, vrátí se k původní úrovni produkce. Skutečný výstup ekonomiky se v tomto případě odchyluje od potenciálního výstupu jen tehdy, pokud centrální banka svými nesystematickými zásahy mate soukromé subjekty.¹⁵

3.2.4 Nová klasická makroekonomie

Existují teorie, které vysvětlují hospodářské cykly kolísáním agregátní poptávky. V keynesovské teorii jde o změnu poptávky z důvodu zvýšení či snížení objemu investic v ekonomice, v monetaristické koncepci a koncepci nových klasiků šlo především o změnu poptávky vyvolanou vzestupem či poklesem peněžní nabídky. Centrální banky při hospodářské recesi snižují úrokové sazby a při hospodářské expanzi sazby naopak zvyšují uplatňováním tzv. „stop-go“ politiky. Na počátku 80. let vznikla další teorie, a to teorie reálného hospodářského cyklu (RBC), která vznikla jako reakce na hypotézu racionálních očekávání, která nelze sloučit s monetárními cykly. Pokud centrální banka mění peněžní zásobu, lidé se tomu začnou rychle přizpůsobovat. V případě navýšení peněžní zásoby centrální bankou, lidé ihned své ceny zvýší a z toho důvodu nedojde k expanzi. Naopak když centrální banka sníží peněžní zásobu, lidé své ceny sníží, a tak nedojde k recesi. Za duchovní otce teorie RBC jsou považováni především Finn Kydland, Edward Prescott, John Long Jr. a Charles Plosser, kteří dospěli k závěru, že příčinou hospodářských fluktuací nemohou být monetární šoky, neboť lidé tvoří racionální očekávání a trhy se i v krátkém období neustále vyčišťují. Proto hledali nové vysvětlení hospodářských cyklů.

¹⁵ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie*: 2. vyd., s. 461

Tito ekonomové navázali na Lucasovo pojetí hospodářského cyklu, jenž je důsledkem optimalizačního chování výrobců a spotřebitelů, působících v dokonale konkurenční ekonomice. Pokusili se vysvětlit hospodářské cykly stejným způsobem jako hospodářský růst, a to průběhem technologického pokroku. V době rychlého technologického pokroku produktivita roste rychleji, a to se promítá do vyššího růstu investic, spotřeby a domácího produktu. Pokud je technologický pokrok pomalejší, lze pozorovat zpomalení hospodářského růstu a snížení celkové produktivity. Byly toho názoru, že zpomalení nebo naopak zrychlení růstu produktivity způsobuje ekonomice „šoky“ ze strany nabídky. Teorie reálného cyklu tedy nevidí příčiny cyklů na straně poptávky, ale na straně nabídky. Přechodné změny agregátní produktivity jsou pak přenášeny do následujících období prostřednictvím mechanismu mezičasové substituce volného času, který vysvětluje jak se „technologické šoky“ šíří dále na pracovní trhy a na trhy zboží a služeb, a proč ve fázi expanze pozorujeme pokles nezaměstnanosti a v recesi naopak růst nezaměstnanosti. V hypotéze mezičasové substituce volného času lidé rozhodují o aktuální výši své spotřeby a nabídky práce. Z dlouhodobého hlediska preferují stabilitu spotřeby a při dočasném zvýšení svých příjmů přírůstek důchodu nespotřebují celý, ale část tohoto přírůstku uspoří a investují. Takto se lidé zabezpečují (pojišťují) proti případným poklesům příjmů v budoucnu. V některém odvětví např. vzroste produktivita práce, která tak nabídne vyšší mzdy a začne přetahovat práci z jiných odvětví. Pokud si chtějí firmy své zaměstnance udržet, jsou nuceny rovněž mzdy navýšit, což znamená, že se růst mezd lavinovitě šíří i do dalších odvětví. V návaznosti na růst mezd lidé začnou ze strachu z možného budoucího poklesu výše mezd nabízet vyšší množství práce, a jsou tak ochotni vyměnit současný volný čas za čas budoucí. Zaměstnanost i výroba roste a probíhá expanze. Pokud firmy začnou opět poptávku pro práci snižovat a reálné mzdy začnou klesat, dochází ke snížení produktivity, lidé nabízejí méně práce a zaměstnanost klesá, probíhá recese. V teorii RBC jsou investice funkcí reálné úrokové sazby. Lidé s její pomocí oceňují svůj volný čas a rozhodují se, jakým způsobem rozdělí dodatečný důchod mezi současnou a budoucí spotřebu. Trh práce, který je těmito změnami vyčištěn, se ani při expanzi ani při recesi nevychyluje z rovnováhy, pouze jeho rovnováhu mění. Škola reálných hospodářských cyklů připouští tak jedinou nezaměstnanost, a to dobrovolnou. V době expanze se dobrovolná nezaměstnanost snižuje a v době recese se naopak zvyšuje.

Škola racionálních očekávání a na ni navazující škola reálných hospodářských cyklů buduje své teorie na tom, že lidé tvoří racionální očekávání a trhy se vyčišťují, což znamená, že peníze jsou neutrální, a tak je měnová politika neúčinná a nemůže ani vyvolávat hospodářské cykly. S tímto tvrzením se neztotožnili tzv. noví keynesiánci, kteří nepochybovali fakt, že lidé tvoří racionální očekávání, ale zpochybnili tvrzení, že se trhy neustále vyčišťují. Byly toho názoru, že by musely být v tomto případě nominální mzdy a ceny úplně pružné, což podle nových keynesiánců neodpovídá realitě, a tak zůstává teorie hospodářských cyklů nadále otevřená.¹⁶

3.3 Teorie politického hospodářského cyklu

Neoklasická škola veřejné volby (public choice) vidí existenci hospodářského cyklu ve vládním selhání, neboť tato hospodářská politika vlád je schopna zabezpečit politickým vůdcům země jejich dlouhodobé setrvání ve funkcích. Vládní představitelé tak usilují o maximalizaci svého užitku a snaží se nejrozumnějšími hospodářskými opatřeními získat přízeň občanů. Politici se tak buď chovají oportunisticky a snaží se realizovat před volbami populární opatření a zapůsobit tak na všechny voliče sliby, nebo ideologicky, s cílem zaměřit se pouze na voliče určité politické orientace.¹⁷

3.3.1 Společenské náklady hospodářských cyklů

Kromě firem a domácností se v průběhu poklesu ekonomické aktivity dostává do potíží také stát a jeho instituce, na které se zvyšuje tlak při vyplácení prostředků z veřejných fondů. Svou roli zde sehrávají dotace a subvence takovým strategickým firmám či bankám, na jejichž přežití má vláda zájem. Klesá rovněž objem peněžních prostředků, které občané a firmy odvádějí do veřejných fondů ve formě daní a poplatků. Stát tak disponuje nedostatkem financí, a chce-li vláda splnit své sliby v oblasti sociálního zabezpečení, je nucena chybějící peníze opatřit, např. emisí dluhopisů, či prodejem státního majetku. V případě zvýšené ekonomické aktivity a při vyšší zaměstnanosti firmy dosahují

¹⁶ HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, s. 470

¹⁷ LIŠKA A KOL., V., *Makroekonomie: 2. vyd.*, s. 465

v průměru vyšších zisků. V důsledku zvýšených zisků si mohou firmy dovolit svým zaměstnancům zvýšit mzdy, a ti tak mohou následně více utrácet. Vedení bank či leasingových společností je spokojeno s růstem zájmu o investiční a spotřebitelské úvěry. Jak se ekonomika postupně dostává do konjunktury, je pro firmy obvykle stále obtížnější získávat nové pracovníky, kterých začíná být nedostatek. Firmy jsou nuceny potenciální zaměstnance lákat na stále vyšší mzdy a narůstající mzdové náklady promítají do cen produkováných statků. Stoupají i náklady firmy na získávání dalších výrobních faktorů. I přesto může být kontrakce ekonomické aktivity v jistém smyslu pozitivní a zdravá, neboť v jejím průběhu přežijí jen silní a dojde k vyčištění trhu. Dle Lišky hospodářský cyklus a s ním spojené změny v ekonomice přinášejí rovněž náklady v podobě sociálně nepříznivých a patologických jevů. Jedná se zejména o dopady na psychické a fyzické zdraví lidí v důsledku zvýšené nezaměstnanosti, a proto by měla v každé funkční ekonomické společnosti existovat záchranná sociální síť.

3.4 Ekonomické koncepty a jejich pohledy na krizi

Pokud se podíváme na krizi z geopolitického hlediska jako na krizi západu, tak největší dopady má na země triády USA, EU a Japonsko. Ekonomika Indie a Číny dlouhodobě roste, nelze tedy hovořit o celosvětové krizi. Podle Švihlíkové může být ekonomický růst západních zemí spojený s neúspěšným přechodem na fázi kvalitativně nového růstu. Ale vzhledem k tomu, že společenské podmínky tomu nevyhovují, opakovaně tento pokus selhává a je překryt různými bublinami zastírajícími pravý stav. V současném systému jsou generovány obrovské přebytky (zisk vítězí na úkor mzdy), ale protože kupní síla je navázána na mzdu, vzniká velký přebytek kapitálu. Reálná ekonomika ve vyspělých zemích je již nasycena a koncentrace zisků je podpořena nadnárodními společnostmi. Dalším zásadním faktorem jsou technologie, které jsou spojovány s tzv. dlouhými vlnami. Statistika podle E. Mandela potvrzuje teorii dlouhých vln s tím, že se nyní ocitáme na konci další dlouhé vlny. E. Mandel rozlišuje několik typů vln. Tzv. Depresivní dlouhou vlnu, kterou charakterizuje jako počátek dlouhodobého poklesu míry zisku. Objeví se racionalizační investice (druhá fáze technologické revoluce), zmizí technologická renta a zvyšuje se měnová nestabilita. Klesají míry investic, hledají se nové zdroje surovin a nové cesty, jak snížit náklady práce. Vlna s sebou nese podinvestovanost a nadbytek peněžního

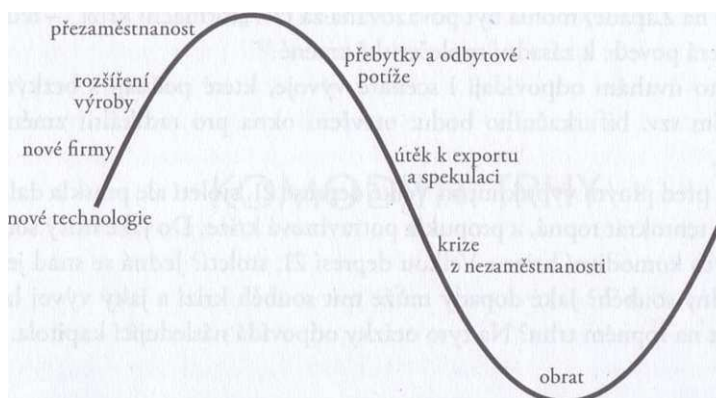
kapitálu. Kapitál vítězí nad prací a zavádí nové procesy, které šetří pracovní sílu. Rovněž je charakteristická silnou změnou v prostředí, např. přípravou na válku nebo zbrojením a dokáže tedy zvrátit klesající míru zisku. A také se objeví hegemonistická kapitalistická země, která na sebe převezme měnovou stabilitu. Mandel se tedy domnívá, že pro to, aby mohla vzrůst míra zisku, je nutná chronická masová nezaměstnanost, v dlouhém období pokles reálných mezd a pokles síly pracovního faktoru. Trh je vyčištěn od neefektivních i velkých firem a dochází k další koncentraci kapitálu (fúze) a spolu s ní pak k zavádění inovací, které mohou představovat kvalitativní skok kupředu. Díky těmto inovacím by ale došlo k radikálnímu snížení pracovních míst (Mandel uvádí případ robotizace, která by podle něj vedla k poklesu pracovních míst o 90% v průběhu 20-30 let), a pak by neměl kdo kupovat vyrobené zboží. Uvádí, že řešením takového stavu by mohla být welfare ekonomika (opakované ničení produkčních kapacit válečnými konflikty), která by umožnila začínat stále znovu. E. Mandel se tedy domnívá, že mainstreamová teorie dokáže vysvětlit změnu z expanze na stagnaci, ale nikoliv obráceně. Je tomu tak proto, že faktory stojící za radikálním oživením (naskočením nové vlny) často souvisejí s válkami či revolucemi.

Expanzivní dlouhou vlnu charakterizuje dlouhodobým růstem míry zisku a míry kapitálové akumulace. Pomocí masivních investic se uskuteční technologická revoluce (první fáze) a růst přidané hodnoty a technologické renty dále zvýší míru zisku. Dlouhodobý ekonomický růst uvolní velkou mezinárodní migraci a nárůst zaměstnanosti posílí faktor práce, což vyrovná nárůst přidané hodnoty. Zvyšuje se poptávka po surovinách, mění se poměr mezi cenami surovin a zpracovatelskými výrobky. Měnová stabilita je ohrožena úvěrovou explozí, jež má udržet vysoká tempa růstu. Zesiluje nárůst konkurence v mezinárodním měřítku a boj mezi kapitálem a prací.

Jedním z nejzajímavějších ekonomických konceptů komplexně nahlízejících na propojení technologického růstu se změnami ekonomických a společenských podmínek, jsou tzv. Kondratěvovy vlny. Podle Kondratěva jsou inovace masově aplikovány pouze při vhodných podmínkách (akumulace potřebných zdrojů). „Koncept tzv. K-vln předpokládá, že každých cca 40-60 let dochází k zásadnímu obnovení technologií, což vede k významným změnám jak v ekonomickém, tak v celém společenském systému (politika, mezinárodní vztahy). Údaje o K-vlnách ukazují, že asi od roku 1945 probíhá IV. K-vlna s horním obratem (vrcholem) na konci 60. let, což odpovídá zlomu v letech sedmdesátých -

posun po dolní části K-vlny, kdy vědeckotechnický pokrok působí na úsporu pracovních míst. Rovněž to vyvolává otázky, zda již nastoupila V. K-vlna, často spojována s informační revolucí, tedy zda podmínky pro její nástup jsou již vytvořeny. V tomto kontextu by totiž současná Velká deprese (minimálně na Západě) mohla být považována za tzv. „formační krizi“ – tedy krizi, která povede k zásadní společenské změně.¹⁸

Graf 6 Sinusoida dlouhé Kondratěvovy vlny

Zdroj: Švihlíková, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 63

¹⁸ ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 63

4 Současná globální hospodářská recese

Koncem srpna 2007 začala zcela nenápadně velká finanční krize krachem dvou hedgeových fondů investiční banky Bear Stearns. Finančním krizím obecně nejdříve předchází finanční deregulace a liberalizace kapitálových transakcí, po nichž následuje období zvýšeného přílivu kapitálu do země, který ve svém důsledku vytváří tendenci ke zhodnocování domácí měny a k oslabení finančního sektoru. Dále následují změny makroekonomické regulace jiných zemích (např. změny úrokových měr), které odstartují odliv kapitálu ze země a znehodnocení domácí měny. Svou úlohu hraje i panika, která doprovází každou finanční krizi a která vyvolá následný úprk investorů ze země. Každý náhlý odliv kapitálu může mít pro slabou ekonomiku velmi negativní důsledky. V posledních desetiletích dochází díky liberalizaci pohybu kapitálu k prudkým odlivům kapitálu, ke zbytečně přehnané reakci finančních trhů a velmi rychlému šíření krize. Vůči krizím a spekulativním útokům kapitálu jsou pak nejzranitelnější země, které se vyznačují slabým finančním systémem, špatnou rozpočtovou bilancí, vysokým zahraničním zadlužením s vysokým podílem finančních závazků a mají nadhodnocený, málo pružný nebo fixovaný devizový kurz. Finančními krizemi byly v 90. letech nejvíce postiženy především nově industrializované země, především Thajsko, Indonésie, Malajsie, Brazílie a Mexiko.¹⁹

4.1 Světová ekonomika na počátku 21. století

Struktura současné světové ekonomiky je tvořena třemi skupinami zemí, a to zeměmi rozvinutými (Západní Evropa, Japonsko, Jižní Korea, Hongkong, Singapur a Tchaj-wan), zeměmi transformujícími se (země střední a východní Evropy) a zeměmi rozvojovými (africké rozvojové země, latinskoamerické země, Thajsko, Malajsie, Indonésie, Filipíny). Současná světová ekonomika se vyznačuje především několika specifickými tendencemi, které ji výrazným způsobem odlišují od její historie. Mezi tyto specifické tendence patří internacionalizace, interdependence, regionalismus a integrace. Vývojová etapa světové ekonomiky počátkem 90. let byla spojena především se světovou recesí v některých

¹⁹ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 52

regionech. Zvláště pak druhá polovina 90. let čelila rozsáhlým měnovým krizím, z nichž nejsilnější byla asijská měnová krize, kterou světová ekonomika překonala až v roce 1999. V 90. letech byly také výše jmenované tendence doplněny ještě o jednu, neméně významnou tendenci, a to o globalizaci, při které výrazně vzrostl vliv soukromých subjektů na úkor vládních. Zájmy těchto soukromých subjektů jsou vedeny především osobními motivy, což je velmi často v rozporu s motivy celospolečenskými. Od 90. let mají největší rozhodující vliv v celé světové ekonomice v oblasti mezinárodního obchodu, výzkumu a vývoji a v mezinárodním pohybu kapitálu transnacionální společnosti. Zásadní význam zde má především mezinárodní pohyb kapitálu, který je možné do zahraničí investovat v různých formách. Rozlišují se přímé zahraniční investice, portfoliové investice (nepřímé investice) a zahraniční vklady a úvěry, kapitál krátkodobý a dlouhodobý, kapitál soukromý, státní a mezinárodní.²⁰

4.2 Hlavní centra světové ekonomiky

Do 21. století vstoupila světová ekonomika příznivým vývojem, který byl zahájen již v předchozích letech. Ekonomika USA vykazovala vysoký ekonomický růst, který se zvýšil i v Evropě, k mírnému oživení došlo i v Japonsku. Úspěšně se rozvíjely také rozvojové země. Vysokou míru růstu vykázaly Čína a Indie, příznivý vývoj probíhal i v Latinské Americe. V asijských ekonomikách bylo zrychlení ekonomiky doprovázeno rostoucí poptávkou po ropě, železu a dalších surovinách, což vedlo k růstu jejich cen. Koncem roku 2000 začalo postupně docházet ke zpomalení celosvětové ekonomiky, přičemž hlavní podíl na tom měly státy USA. Rok 2001 byl ve světové ekonomice poznamenán řadou nepříznivých faktorů, především pak výrazným zpomalením růstu americké ekonomiky, vysokými cenami ropy a restriktivní měnovou politikou Evropské centrální banky. V druhé polovině roku 2001 také výrazně zpomalily ekonomiku USA především teroristické útoky na USA 11. září 2001, a dále pak účetní skandály významných amerických společností. Dopady na některé obory byly téměř okamžité. Významně byla ovlivněna např. letecká doprava, letecký průmysl, turistika a

²⁰ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 49

pojišťovnictví. Další negativní dopady se projeví především v podobě zvýšených státních výdajů na obranu a na vedení války a na finanční pomoc státu postiženým oborům. V únoru 2001 mezinárodní ratingová agentura Standard & Poor's snížila rating Japonska ze třídy AAA na třídu AA+. Všechny uvedené skutečnosti se promítly do nižší míry světového ekonomického růstu, což znázorňuje tabulka č. 1.

Tabulka 1 Míra růstu HDP v zemích G7

Země G7	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kanada	5.2	1.8	2.9	1.9	3.1	3.0	2.8	2.2	0.5	-2.4	3.1
Francie	4.1	1.8	1.1	1.1	2.3	1.9	2.4	2.3	0.1	-2.5	1.6
Německo	3.2	1.2	-0.0	-0.2	1.2	0.8	3.4	2.7	1.0	-4.7	3.3
Itálie	3.7	1.8	0.5	-0.0	1.5	0.7	2.0	1.4	-1.3	-5.0	1.0
Japonsko	2.9	0.2	0.3	1.4	2.7	1.9	2.0	2.3	-1.2	-5.2	2.8
VB	3.9	2.4	2.0	2.8	2.9	2.2	2.8	2.7	-0.1	-4.9	1.7
USA	4.1	1.1	1.8	2.5	3.6	3.1	2.7	1.9	0.0	-2.6	2.6

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Databáze, October 2010

V roce 2003 zaznamenala ekonomika USA nárůst a brzy ji následovaly i ekonomiky v ostatních regionech, což zapříčinil především růst spotřeby amerických domácností, pokles cen ropy a ukončení války v Iráku. V USA došlo k oživení také díky rostoucím investicím, což stimulovalo k růstu i ostatní ekonomiky. Tyto investice byly posílené nízkými úrokovými sazbami, domácí spotřebou a boomem na trhu nemovitostí. Vývoj v Evropě byl ovlivněn především blížícím se vstupem deseti zemí do Evropské unie, což bylo doprovázeno přílivem přímých zahraničních investic do střední a východní Evropy. Potvrdila se tak silná závislost světové ekonomiky na vývoji hospodářské politiky v USA.

Tabulka 2 Míra růstu HDP ve světové ekonomice

Stát	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Svět	4.8	2.3	2.9	3.6	4.9	4.6	5.2	5.3	2.8	-0.6	4.8
Vyspělé ekonomiky	4.1	1.4	1.7	1.9	3.2	2.7	3.0	2.7	0.2	-3.2	2.7
Euro zóna	3.9	1.9	0.9	0.8	2.1	1.7	3.0	2.8	0.4	-4.0	1.7
Státy (G7)	3.8	1.2	1.3	1.8	2.9	2.4	2.6	2.1	-0.1	-3.5	2.5
EU	3.9	2.1	1.4	1.5	2.7	2.1	3.4	3.2	0.8	-4.1	1.6
Stř.a vých.Evropa	5.2	0.2	4.3	4.8	7.3	5.9	6.5	5.5	3.0	-3.6	3.7

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Database, October 2010

Rok 2004 se ve světové ekonomice vyvíjel nadále velmi příznivě. Tempo růstu světové ekonomiky udávaly silně i asijské ekonomiky, z nichž dominovala nejvíce Čína, dále pak Indie a jihovýchodní Asie. Za tímto nárůstem byl především významný nárůst světové ekonomiky, růst poptávky po ropě (především ze strany Číny a USA), kdy ceny ropy v roce 2005 dosahovaly hranice téměř 70 USD za barel, pozastavení nebo ohrožení těžby v některých ropných oblastech (Mexický záliv, Irák, Nigérie, Norsko, Rusko, Venezuela) a spekulace na komoditních burzách.²¹

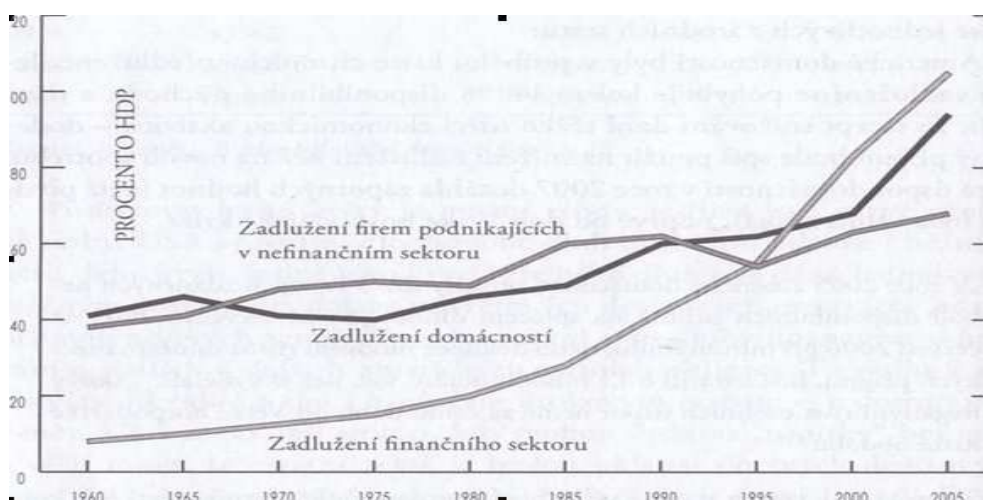
4.3 Počátek celosvětové recese

Poslední finanční krize, prozatím největší světová krize od Velké krize 30. let, která začíná v roce 2007 a má svůj původ v USA, vznikla, jak se původně zdálo, na trhu hypoték. Rodinám s nízkými příjmy byly přidělovány hypotéky, aniž by byly dostatečně obeznámeny s riziky, jež na sebe berou. Ekonomika USA trpěla silnou vnitřní ekonomickou nerovnováhou, zapříčiněnou komplexním zadlužením (stát, domácnosti, zahraniční dluh), chabým sociálním systémem a rekordně nízkou mírou úspor domácností. Co se týče ekonomiky USA, tak její významná část je tvořena vojensko-průmyslovým komplexem, zvláště pak v technologické rovině. Velkou úlohu zde zastupují také velmi rozvinuté služby a menší část je pak tvořena malým, ale silně dotovaným zemědělským sektorem. Je potřeba si ale uvědomit, že především v průmyslovém sektoru se tvoří základní mzda, od které se pak odvíjejí mzdy v dalších sektorech. Vzhledem k tomu, že USA přesunuly již většinu své výroby do zahraničí a přestaly zboží vyrábět, přestaly být v těchto výrobních také konkurenceschopné, a jsou nuceny toto zboží opět dovážet. Absence výrobního sektoru tedy stojí za dlouhodobou zápornou obchodní bilancí i záporným běžným účtem USA. Z globálního hlediska dosahují největších schodků právě USA s Čínou. Především díky čínskému zboží, které zaplavilo americké trhy, se USA dařilo držet dlouhá léta inflaci na uzdě. Druhým sektorem stojícím za současnou krizí byl *finanční sektor* se svými inovačními produkty, který byl silně podpořen odstraněním tzv. Glass-Steagallova zákona, přijatého v souvislosti s Velkou depresí 30. let minulého století. Tento zákon měl zabraňovat komerčním bankám zapojovat se do rizikových investičních

²¹ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 16

obchodů. Vzhledem k tomu, že základním tahounem růstu ekonomiky je spotřeba domácností (v USA až 70 %), a příjmy větší části americké společnosti stagnovaly, tvůrci ekonomické politiky založili růst na dluhu a na virtuální realitě růstu určitého aktiva. Zadlužení amerických domácností se v průběhu krize pohybovalo kolem 140 % disponibilního důchodu a míra úspor domácností v roce 2007 dosáhla poprvé od dob Velké hospodářské krize záporných hodnot. Tzv. finanční inovace pomohly tuto krizi rozšířit do celého světa. Princip asset backed securities (cenné papíry podložené aktivy, např. domem) pak vedl k rozšiřování sub-prime (klienti s nižší bonitou) hypoték do ostatních sfér finančního trhu. Lidé, kteří měli např. hypotéku na dům s velmi nízkým úrokem, měli pocit, že hodnota jejich domu neustále roste (hypoteční bublina) a hodnota nemovitosti je tedy vyšší než hodnota hypotéky, což vedlo k dalšímu zadlužování amerických domácností s velmi dobrým fiktivním a virtuálním efektem na růst spotřebního trhu v USA.

Graf 7 Procentuální podíl soukromého zadlužení na HDP v USA

Zdroj: J.B. Foster – F. Magdoff, *Velká finanční krize*, str.122

Princip poolu – tedy shromažďování zvláštních cenných papírů, např. nekvalitních hypotečních listů, nebo dluhů z kreditních karet do zajímavě a vznešeně znějících balíčků, které navíc dostaly od ratingových agentur hodnocení AAA, vypadaly jako velice slibné investice. Mnoho evropských bank s vidinou zajištěných výnosů na tuto inovaci rychle zareagovalo, a dostalo tak tyto rizikové hypotéky na globální trh a trh nemovitostí. Tyto vysoce riskantní dluhy „à la collateral debt obligations“ (CDO – kolaterální dluhové obligace či zajištěný dluhový závazek), se začaly prodávat jako zajímavé nové deriváty. Za

nimi ale stále stojí dům (zatížený hypotékou), jehož rostoucí cena je dána bublinou. Pokud bublina praskne a ceny nemovitostí začnou klesat, řada domácností zjistí, že nemohou svou hypotéku dále splácet. Rovněž investorům dojde, že jejich exotické finanční instrumenty, byť s ratingem AAA, nemají žádnou reálnou hodnotu. Je varující, jak snadno a rychle zahraniční banky i centrální banky různých vlád uvěřily v možnost výnosů z instrumentů CDO. Zde se ukazuje síla a převaha finanční sféry nad reálnou ekonomikou. Pokud objem různých finančních instrumentů několikanásobně převyšuje hodnotu reálných statků, globální ekonomika se stále více posouvá do své virtuální, kasinové podoby.²²

Vzhledem k tomu, že USA jsou se svými 20 % nejen největší světový spotřebitel, ale také největší dlužník, fungování světové ekonomiky bude záviset na stále větší a větší spotřebě USA a na jejich stále vzrůstajícím zadlužení. Pokud se takový spotřebitel ocitne v problémech, má potíže celý svět. Velmi bude záležet na tom, jak dlouho bude rostoucí dluh USA kryt úsporami vytvořenými především v asijských zemích, a jak dlouho budou tyto země ochotny nadále hromadit americké dluhopisy kryté bezcennou americkou měnou. Je varující, že celý tento systém se nazývá globální ekonomika, která stojí na nikdy nekončící akumulaci dluhu.

Celosvětová krize je datována od září 2008, kdy americká vláda znárodnila Freddie a Fannie, kteří se staly velkým systémovým rizikem pro celý hypoteční trh. Milník, který je dodnes používán pro označení skutečného propuknutí Velké recese 21. století (14. září 2008) označuje zkolabování Lehman Brother. Propuknutím finanční krize státy začaly přejímat záruky za své bankovní domy, které byly plné toxických aktiv. Nejprve se doufalo, že krize zůstane omezena pouze na USA, ale později už bylo jasné, že krize zasáhne do celé reálné ekonomiky, a začalo se volat po větší regulaci finančního sektoru a také ratingových agentur, které z velké části „přispěly“ k rozšíření krize do celého světa (přes kanál CDO). Britská vláda pomohla svým rozsáhlým záchranným balíkem např. Royal Bank of Scotland nebo HBOS, znárodnila např. Northern Rock a o pomoc MMF v tuto dobu poprosili Maďarsko, Island a Ukrajina. Do potíží se dostaly i další země, které měly mnoho půjček v zahraničních měnách např. Maďarsko a Ukrajina.

Na konci roku 2008 proběhl summit G-20, na kterém státníci projednali především nutnost zlepšit regulaci a reformovat mezinárodní instituce, neboť všem vládám bylo již jasné, že

²² ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 54

se finanční ekonomika přelila do reálné. Jako první se z reálné ekonomiky dostali do problémů automobilky, především General Motors a s ním německý Opel. J. Stiglitz na konci roku 2008 vyslovil obavu, že půjde o světovou krizi ve tvaru písmene W, tzn. dlouhého období bez oživení.²³ Začátkem roku 2009 naplno propuká islandská krize a koncem roku 2009 pak krize řecká. Dá se říci, že tato krize nejvíce pomohla skupině BRIC, která po svém summitu v Jekatěrinburku dává stále více najevo, že má v budoucnu v úmyslu ukončit období, v němž západní země měly z geopolitického hlediska hlavní slovo.

4.4 Komoditní trhy

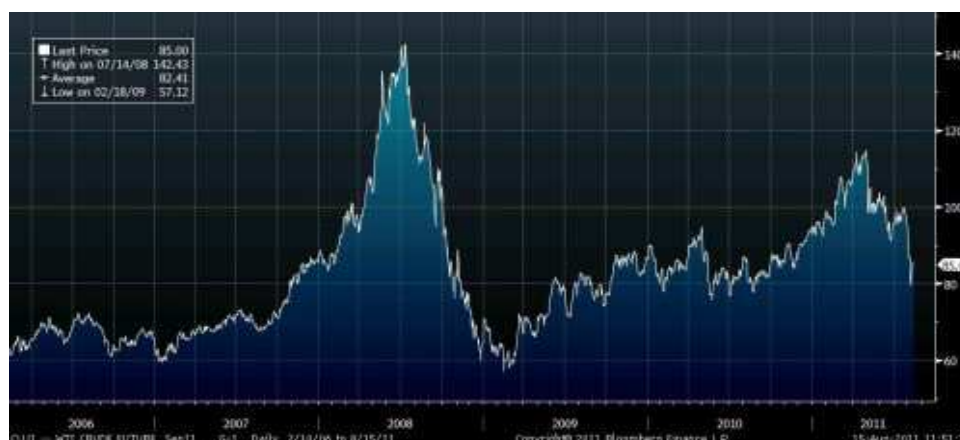
V této kapitole se pokusím zanalyzovat krizové faktory týkající se krize na komoditních trzích. Komoditní trhy jsou analyzovány především z toho důvodu, že v krizovém roce 2008 vypukly 2 krize souběžně, a to ropná krize následovaná potravinovou krizí. Od počátku 21. století se začíná na komoditním trhu stále více rozšiřovat i vliv finančních trhů, který nejvíce ovlivňuje trh s ropou. Vzhledem k tomu, že je v současné době ropa pro moderní ekonomiku nezbytná, hraje na komoditních trzích zásadní roli.

4.4.1 Trh s ropou

Vývoj ropy měl v roce 2008 charakter houpačky, kdy se cena dostala z rekordních 150 dolarů za barel na hranici kolem 30 dolarů za barel na konci roku. Ceny ropy se v roce 2008 k roku 2002 zvýšily šestinásobně, a pak během méně než půl roku klesly o více než 100 dolarů. Vývoj ceny ropy je znázorněn v grafu č. 8.

²³ STIGLITZ, Joseph. *IHNED.cz* [online].

Graf 8 Vývoj cen ropy za posledních pět let

Zdroj: Bloomberg, CNBC, IEA

Ropný kartel OPEC opakovaně zareagoval na rekordní propady cen ropy poklesem těžebních kvót snížením těžby o 2,2 mb/d, a celkem tak stlačil svou produkci o zhruba 4,2 mb/d na 24,845 mb/d. Toto snížení nemělo okamžitý dopad a revize OPEC tak začala čelit nejsilnějšímu poklesu poptávky za posledních 25 let, které bylo způsobené slabým dolarem, rostoucí inflací a růstem investic do komoditního, především ropného trhu.²⁴

Rychlost a objem poklesu naznačily splasknutí tzv. ropné bubliny a skutečnost, že největší vliv na trh s ropou má masivní odchod spekulantů z tohoto trhu. CFTC byl nucen se opakovaně touto spekulací zabývat a v červenci připustil, že až 81% obchodování futures (kontrakty s důvěrou v budoucí růst) je spekulativně manipulováno. Velice důležitým faktorem, který poháněl spekulaci, byla manipulace se zásobami. Řada firem záměrně podhodnocovala své zásoby, aby trh dostával zprávy o větší vzácnosti ropy, a tyto firmy pak fyzickou ropu prodávaly s vyšším ziskem. Z uvedeného vyplývá spojení mezi hypoteční krizí a spekulací na komoditních trzích, neboť ztráty z hypoteční krize měly uhradit boom cen ropy. Cena ropy byla bublina, za kterou stály spekulanti na komoditních trzích. V roce 2006 G. Bush odsouhlasil deregulaci bankovního sektoru, která vedla k tomu, že spekulanti mohli uzavírat kontrakty futures velmi výhodně pomocí finanční páky, a to při zaplacení pouhých 6 % ceny. Právě tato deregulace spekulaci velmi usnadnila a

²⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 68

téměř znemožnila její kontrolu. Díky této deregulaci vzrostl význam tzv. komoditních indexových fondů, které v letech 2003 až 2008 vzrostly z 13 miliard na 260 miliard dolarů. Ropný trh se rozdělil na dvě strany. Na jedné straně je tzv. wet barrel market, kde se obchoduje s reálnou (fyzickou) komoditou. Na druhé straně je tzv. páper barrel market, na němž se obchoduje s ropnými futures, a tento páper barrel market dával signály o vývoji ceny na wet barrel market. Platí tedy, že ceny jsou řízeny paper barrel market, nikoli reálným trhem. Současní investoři představují již tak obrovskou sílu, že růst ropných futures je stejně silný jako nárůst poptávky po ropě z Číny. Podle El-Badrího (generálního tajemníka OPEC a zástupce Lybie) bylo asi 70 % kontraktů futures na trhu NYMEX v držení spekulantů. Dopady spekulace na trh ropy v takovém rozsahu jsou zhoubné a mají negativní dopad především na spotřebitele a investory. Spotřebitelé se musejí smířit s vyššími cenami a investoři jsou zmateni z odporujících si signálů, které vydává trh paper marketu a trh fyzické ropy. Z tohoto důvodu mohou investoři váhat se svými investicemi, které představují na trhu ropy miliardy dolarů a v dlouhodobém horizontu toto váhání může mít tragické následky.

Ve vývoji globální ekonomiky a ropných cen byl důležitý rok 2007 a 2008, ve kterém Mezinárodní energetická agentura (International Energy Agency, IEA)²⁵ zveřejnila výsledky extenzivního výzkumu hlavních 800 polí, na kterých podrobně zkoumala těžbu a došla k závěru, že těžba z existujících polí klesá o 6,7 % ročně. IEA dlouho problém ropného zlomu bagatelizovala, a byl dlouho odsouván s tím, že dost vysoká cena vytvoří impuls k otevření a využití dalších nalezišť. OPEC v současné době disponuje obrovskými zásobami ropy, proto se odhaduje, že by těžba ze zemí OPEC měla začít klesat až po roce 2020. Někteří pracovníci IEA uvádějí, že IEA je nucena na přání USA dlouhodobě zatajovat skutečný stav ropných zásob, aby nedošlo k panice a skupování ropy.

Ztráta americké soběstačnosti týkající se ropy má zásadní vliv na světovou rovnováhu sil, neboť by tím prudce vzrostla strategická váha ropných států Středního Východu. V roce 2004 již měly východoasijské ekonomiky zásadní podíl na růstu poptávky po ropě.²⁶ Robert Fisk v deníku *Independent*²⁷ uvádí, že Rusko, Čína, Francie, země Perského zálivu

²⁵ CONNOR, Steve. *The Independent* [online].

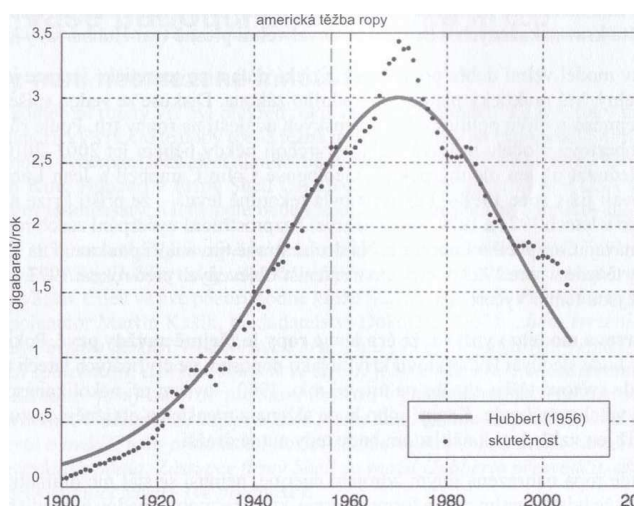
²⁶ KOHOUT, P., *Finance po krizi*, s. 206

²⁷ FISK, Robert. *The Independent* [online].

a Japonsko mají v úmyslu odstranit dolar z ropných obchodů a do roku 2018 obchodovat ropu za umělý koš měn, který by zahrnoval jüan, jen, euro, zlato a případně další měny, ale již bez dolaru. Pokud by tato skutečnost nastala, dolar jako internacionální měna číslo jedna by definitivně skončil, což by mělo zásadní dopad na celý mezinárodní finanční systém.

Zde považuji za důležité zmínit tzv. Hubbertův model, který popisuje různé společenské a přírodní jevy. Podle Hubbertova modelu vyvrcholí světová těžba ropy někdy během let 2003 – 2010, s tím, že dále už bude následovat jenom pokles. Campbell a Laherrère v této souvislosti poznamenávají, že 80 % ropy těžené v roce 1998 pocházelo z nalezišť před rokem 1973, z nichž mnohá jsou již vyčerpána. Z tohoto modelu vyplývá, že éra levné ropy je již navždy pryč. Přibližně ve čtyřicátých letech tohoto století by měla být světová těžba ropy na úrovni roku 1960, ale při několikanásobném počtu obyvatel této planety. Někde za Hubbertovým vrcholem by měl také významně vzrůst význam a moc států kolem Perského zálivu, Ruska, Nigérie a Venezuely. Graf. č. 12 ukazuje křivku, kterou Hubert vypočítal již v roce 1956, a která s přesností kopíruje skutečné vyvrcholení americké těžby ropy v polovině sedmdesátých let.

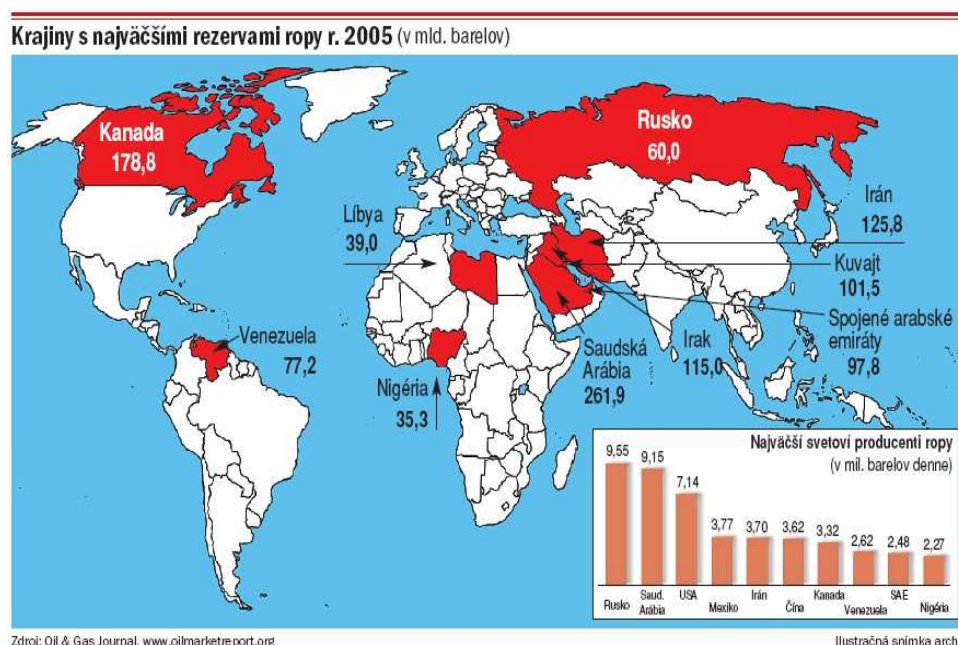
Graf 9 Hubbertova křivka

Zdroj: P. Kohout, *Finance po krizi*, s. 209

Podle českých geologů Cílka a Kašíka jsou dostupné světové zásoby ropy 2000 – 2200 miliard let staré. Tvrdí, že při současné spotřební úrovni to bude stačit na 66 let, což svými výpočty potvrzují i naftoví geologové v čele s Jeanem Laherrèrem. Pravdou ale je, že spotřeba ropy v minulých letech rostla tak výrazným tempem, že při realistickém odhadu nám zásoby ropy budou stačit zhruba na čtyřicet let. Zároveň vyslovili hypotézu, že již do deseti let, možná méně, dojde k výrazným známkám paniky a k ekonomickému, politickému nebo vojenskému souboji o stále menší zásoby ropy.²⁸ Pro přehlednost je níže uvedena mapa světa, která znázorňuje státy s největšími rezervami ropy (v mld. barelů).

Obrázek 1 Státy s největšími rezervami ropy (v mld.barelů)

Zdroj: *International Energy Agency, Oil Market report*

Alternativou ke stále zmenšujícím se zásobám ropy představují nekonvenční zdroje (hlubokomořská ropa). Význam nekonvenčních zdrojů v posledních letech velmi vzrostl a podle zástupců BP a jiných firem z oboru disponují v současné době těžební společnosti již takovými technologiemi, se kterými by bylo možné vytěžit i doposavad nedostupné zásoby ropy a zemního plynu. Tyto technologie jsou ale velmi nákladné a navíc představují tyto nekonvenční zdroje obrovská ekologická a samozřejmě i ekonomická rizika. Na ropném trhu lze najít mnoho velice protichůdných názorů týkajících se ropy. Ropa je v současné

²⁸ KOHOUT, P., *Finance po krizi*, s. 209

době jako základní komodita pro společnost naprosto nepostradatelná a je na ni navázána celá moderní ekonomika. Mnoho odborníků na téma ropného zlomu předpovídá, že lidstvo již nedokáže minimálně v krátkém období ropu ničím nahradit a země, které ropou dosud disponují, si budou v budoucnu určovat výši cen ropy. Vzhledem k tomu, že se dá předpokládat, že tato cena bude vysoká, může to vyvrcholit i konflikty velmocí o tuto vzácnou surovinu. Předpokládá se, že pro vyspělé země může zlom poptávky spočívat v silnějším zapojení alternativních zdrojů. Pro OPEC to znamená, že v budoucnu může nastat situace, kdy nebude o jejich ropu takový zájem. Tuto informaci přejala i dominantní země kartelu OPEC Saúdská Arábie. Vzhledem k tomu, že Saúdská Arábie patří mezi země, které jsou na příjmech z vývozu ropy závislé z více jak 90 %, doporučuje al-Sabban (poradce ropného ministra Saúdské Arábie al-Naima), aby svou ekonomickou strukturu více diverzifikovala a přešla z vývozce ropy na vývozce energie, neboť by mohlo dojít k situaci, že zlom poptávky předhóní ropný zlom.

Téma poptávkového i ropného zlomu často slouží k politickým manipulacím. Zdůrazňování zlomu poptávky si klade za cíl znejistit ropné ekonomiky tím, že jejich ropu nikdo chtít nebude. Téma ropného zlomu je zase zmiňováno v souvislosti s tím, jaké dopady by na ekonomiku mělo nižší množství ropy. Zda změnit typ ekonomického růstu (včetně dopravy), či přejít na jiné alternativní zdroje, které jsou ale finančně náročné a mají značné ekologické dopady. Z těchto důvodů je nepravděpodobné, že by zlom poptávky předstihl ropný zlom.²⁹

Studie Bundeswehru³⁰ dokumentuje, že ropný zlom nastane přibližně kolem roku 2010. Shodují se tak s jinými názory mnoha odborníků - geologů, kteří ropný zlom umisťují nejčastěji mezi roky 2010-2015. Tato analýza Bundeswehru rovněž předpokládá, že nesmírně vzroste pozice ropných ekonomik, především zemí OPEC. Existuje předpoklad, že růst cen ropy omezí, nebo v některých případech zlikviduje mezinárodní obchod. V ohrožení se ocitnou např. země, které jsou závislé na dovozu potravin. Z toho vyplývá, že pokud nebudou rychle uvedeny do provozu náhradní alternativy, může ropný zlom vést ke zhroucení celé infrastruktury a vyvolat tak celkovou společenskou krizi.³¹ Tato studie

²⁹ GRUBB, Adam. *Energy bulletin* [online].

³⁰ Organization of gas exporting countries, vznik datován k roku 2001.

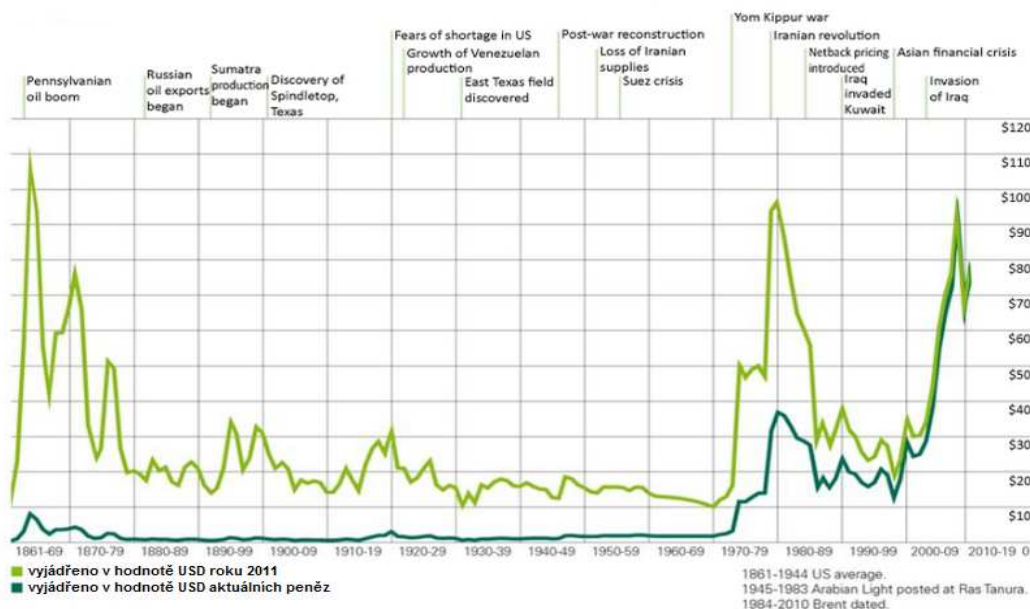
³¹ ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 77

byla nedávno aktualizována a dále hodnotí, jak by mohlo vyčerpání zdrojů změnit světovou ekonomiku. Studie opět varuje před změnami v rovnováze světové moci, poklesu důležitosti západoevropských států, "totálnímu zhroucením trhů" a vážnými politickými a ekonomickými krizemi, s tím, že předpokládá, že ropný zlom proběhne již v tomto roce. Hlavní závěry této zaktualizované studie se týkají faktu, že ropa rozhodne o moci a bude rozhodujícím faktorem při utváření mezinárodních vztahů. Země, které ropu těží, se stanou vedoucími světovými mocnostmi. Předpokládá se rostoucí vliv exportérů ropy a boj dovozců ropy o přízeň těchto exportérů, což vytvoří prostor pro nové příležitosti k zavedení nových politických a ekonomických cílů. Ropa se podle studie bude méně obchodovat na otevřeném světovém trhu a více mezi jednotlivými zeměmi na základě smluv. Protože je přeprava závislá na ropě, počítá se s tím, že by mezinárodní obchod mohl být zatížen vysokými daněmi a tržně orientované ekonomiky by se ve střednědobém horizontu zhroutily. Studie uvádí, že přerozdělení zásob ropy nebude ve všech oblastech světa možné před dosažením ropného zlomu. Mnoho zemí tak nebude moci uskutečnit investice včas a v dostatečném objemu. Existují i obavy o přežití demokracie jako takové. Studie varuje, že by část lidí mohla ekonomické otřesy vnímat jako obecnou krizi systému, což by mohlo vést k ideologickým a extremistickým formám vládnutí.³² Graf č. 10 znázorňuje vývoj cen ropy v USD v kontextu světových událostí od roku 1861.

³² HORÁČKOVÁ, Jana. *Investiční web.cz* [online].

Graf 10 Vývoj cen ropy v USD od roku 1861 v kontextu světových událostí

Vývoj cen ropy v USD od roku 1861 v kontextu světových událostí

Zdroj: *Investiční web*, Vývoj v grafech

Cena ropy stále kolísá a balancuje mezi nepříliš dobrým vývojem v zemích OECD a mezi stále rostoucí poptávkou z Číny. V nejbližších letech se předpokládá, že zásadní globální růstový impuls přijde z Číny, která již uzavřela mimo jiné také řadu dohod se surovinově bohatou Venezuelou a dále pak s Indii, z čehož vyplývá, že růst poptávky po ropě bude tedy silnější mezi nečleny OECD.

4.4.2 Potravinová krize

V roce 2008 udeřila na svět globální potravinová krize s katastrofálními důsledky především v zemích Třetího světa. Ceny potravin se v první polovině roku 2008 rekordně zvýšily a zaznamenaly 40% nárůst oproti roku 2007. Začala v řadě další potravinová krize, která se odlišovala od těch předchozích především v prudkosti nárůstu a v trvání růstu, neboť se počet hladovějících na této planetě zvýšil na téměř jednu miliardu občanů.

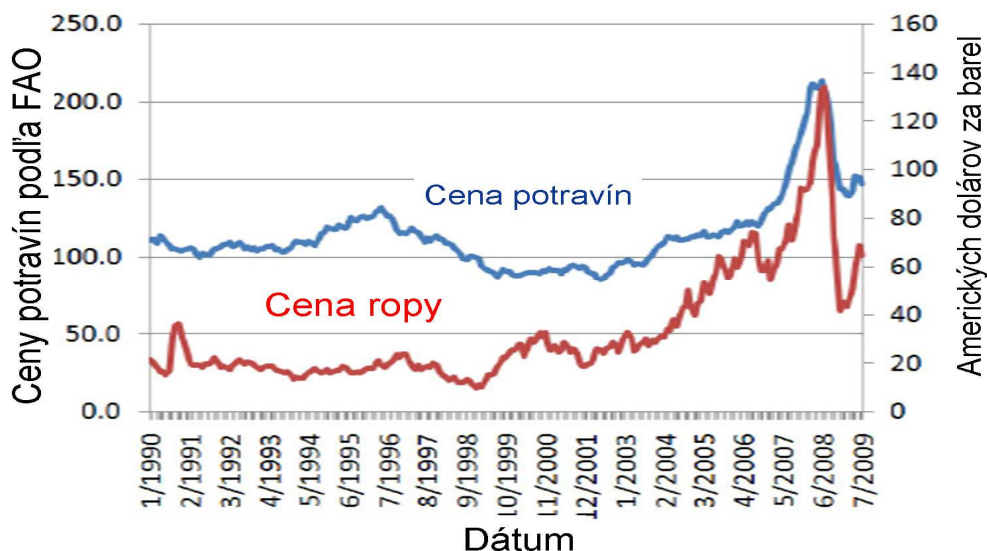
Graf 11 Index cen potravin

Zdroj: FAO, *Food price index*

Dle Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), která monitoruje vzestupy potravin cen a zpracovává analýzy, došlo v roce 2008 k velmi negativní souhře několika faktorů, které zapříčinily skokový nárůst potravin. Byly to především sucha v hlavních exportních zemích (Austrálie, Ukrajina) a dále pak nízké zásoby a vliv spekulace na potravinovém trhu. Mezi nové faktory pak patří růst cen ropy, koncept biopaliv a nárůst poptávky z Číny a Indie. Ať už je příčinou globální potravinové krize rostoucí cena ropy, rozvoj biopaliv, neúroda nebo rostoucí spotřeba potravin v Indii nebo Číně, vždy to má největší dopady především na země Třetího světa, z nichž je nejvíce zasažena subsaharská Afrika, která je z 80 % závislá na importu. Všechny tyto vlivy působí dlouhodobě na pozadí nedostatku investic, poklesu výnosů na hektar a poklesu pomoci jdoucí do zemědělství. Tyto faktory způsobují skutečnost, že potraviny jsou pro rozvojové země natolik drahé, že si je nemohou dovolit.

Graf 12 Vývoj cen ropy a potravin

Zdroj: Kurzy.cz, Vývoj cen ropy a potravin

Dle FAO má nejsilnější vliv na růst cen potravin koncept biopaliv. Současný koncept biopaliv se v USA zaměřuje na kukuřici, v Brazílii na cukrovou třtinu a v EU na řepku. Pro spekulanty je velkou příležitostí, neboť nabízí zaručenou investici se zaručenými výkupními cenami. Zvýšená poptávka po biopalivech zvedla také zájem investorů o neznehodnocenou půdu. Z tohoto důvodu se v posledních letech začaly ve velké míře pronajímat pozemky v chudých zemích, nejvíce v Africe, v jihovýchodní Asii a v Latinské Americe. Velmi necitlivě se tak zasahuje do životního prostředí těchto zemí (odlesňování, znečišťování vodních zdrojů, eroze) a do životů malých farmářů, pro něž je půda velmi často jediným zdrojem obživy.³³ Koncept biopaliv v EU a USA nejen že degraduje půdu, ale je také velmi neefektivní, neboť již samotný fakt, že se pálí potraviny na etanol v situaci, kdy miliony lidí hladoví, je z etického i morálního hlediska neospravedlnitelné. Dopady na spotřebitele, a zvláště pak v nejchudších zemích, kde spotřeba potravin tvoří 70 – 80 % disponibilního důchodu domácností jsou tragické. Především v Africe je mnoho zemí, které dovážejí jak potraviny, tak paliva, a při rostoucích cenách jsou nuceny si vybrat mezi potravinami nebo palivem, neboť na nákup obou komodit nemají peníze. Na

³³ MILEROVÁ PRÁŠKOVÁ, Dagmar. *Hospodářské noviny* [online].

tuto skutečnost se snažila celá řada zemí reagovat, ale projevila se nedostatečná nadnárodní koordinace. FAO tak opakovaně apeluje na vytvoření programu záchranné sítě pro nejzranitelnější ekonomiky a na opětovné financování rozvoje zemědělství v rozvojových zemích. Mimo jiné apeluje i na fakt, že se nelze spolehnout na globální trh ani na možnost vytvoření celosvětových zásob.³⁴

V současné době lze na komoditním trhu potravin pozorovat vysokou volatilitu, která je spojena přímo s finančními spekulacemi. Čím více je vývoj cen nepředvídatelný, tím více se zvyšují zisky kontraktů futures, a tím vyšší je i jejich volatilita. Tato skutečnost má největší dopady právě na již zmiňované rozvojové země, jejichž závislost na exportu primárních komodit je činí velmi zranitelnými. Vyspělé státy navíc své zemědělské sektory silně dotují a chrání před dovozy. Proti této politice vystupuje tzv. Cairnská skupina, která se pokouší v rámci WTO prosadit liberálnější prostředí v obchodu s těmito komoditami a více tak chránit rozvojové země. Nejdůležitějším problémem jsou subvence a tzv. tarifní eskalace, která brání rozvoji i v nejchudších rozvojových zemích.³⁵ Vzhledem k tomu, že po řadu let docházelo k celosvětovému poklesu cen potravin, který byl dán především růstem nabídky, docházelo tak u řady zemí (což bylo podpořeno i SAP, MMF či SB) k poklesu vlastních zásob a spoléhání se na import. Pokud chtěla některá země v 80. letech požádat mezinárodní instituce o pomoc, nemohla si výměnou za tuto pomoc budovat svůj vlastní zemědělský sektor. Byla nucena se této možnosti vzdát. Tuto skutečnost dokumentuje ve své knize *The food wars (Potravinová válka)* Walden Bell. Z uvedeného vyplývá, že úkolem rozvojových zemí není konkurovat, ale být pro vyspělé ekonomiky levným dodavatelem zdrojů.³⁶

Dle aktuálního výhledu vývoje světové zemědělské produkce, cen, spotřeby a obchodu s agrárními produkty, které zpracovali OECD a FAO lze předpokládat, že nominální ceny potravin budou vzrůstat a reálné ceny budou v dekádě 2011 - 2020 u obilovin v průměru o 20 % a u masa o 50 % vyšší než v období 2001 – 2010. Rovněž zpráva uvádí, že důležitými faktory, které budou v globálním měřítku v budoucnu rovněž výrazně

³⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 86

³⁵ Kakaové boby mohou být dováženy do Japonska a EU bez cla. Ovšem, jakmile by tentýž farmář vyvážející kakaové boby založil malou manufakturu na zpracování a vývoj kakaového prášku, bude čelit clům od 30 – 66 %.

³⁶ ŠVIHLÍKOVÁ, I., *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře*, s. 81

ovlivňovat zemědělské ceny budou mimo jiné také povětrnostní podmínky, dále pak růst cen energií, ovlivňující ceny hnojiv, dopravy, dále pak vzrůstající poptávka v rozvíjejících se zemích, jako je Čína, Indie, Vietnam, a řadě dalších.³⁷ Zpráva rovněž upozorňuje ještě na jeden jev, a to na zpomalování růstu výnosů u řady významných plodin a na snižování tempa růstu produktivity, zejména v sektoru obilovin a olejnin. Předpokládá se, že právě kumulace nepříznivých tendencí bude zvyšovat náklady a následně ceny potravin rychlejším tempem, než předpokládá výhled OECD a FAO. Výhled vývoje agrárního trhu rovněž zpracovala Evropská komise, která také naznačuje, že ceny potravin budou v následující dekádě nadále vzrůstat. Dále mimo jiné předpokládá pokles zdrojů, zejména disponibilní půdy, vzrůst globální poptávky a zhoršení klimatických podmínek a rovněž nepříznivé důsledky vzestupu cen energií, čímž se v zásadě shoduje s predikcí OECD a FAO.³⁸

Tabulka 3 Index cen potravin

Roky	Potraviny	Maso	Mléko	Obiloviny	Oleje	Cukr
2000	93,1	98,7	98,3	87,7	69,9	119,5
2001	99,1	102,4	113,6	91,8	71,7	130,1
2002	96,6	96,2	88,4	101,5	93,5	105,1
2003	97,7	96,7	95,1	98,1	100,8	100,5
2004	105,1	106,3	114,7	100,5	104,9	95,1
2005	109,7	112,4	126,6	96,8	96,9	131,2
2006	116,5	109,1	117,8	112,0	103,1	192,9
2007	139,4	110,0	186,7	146,7	148,7	125,7
2008	164,4	126,3	180,9	195,9	185,7	149,6
2009	134,9	114,3	121,7	149,4	129,0	221,3
2010	158,1	130,0	171,2	156,0	164,8	258,0
2011	202,5	154,8	197,4	221,3	224,1	330,8

Zdroj: FAO, *Food price index*

Globální ceny potravin vystoupaly v lednu tohoto roku podle Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) dokonce nad maxima z roku 2008, kdy rostoucí ceny potravin způsobily nepokoje v několika zemích. V posledních letech tak stále více přibývá protestů

³⁷ OECD Multilingual Summaries [online].

³⁸ TUČEK, Petr. Bezstarostně do bídy. *Britské listy* [online].

kvůli rostoucím cenám potravin. Protestuje se především v chudých zemích, např. v Egyptě, Argentině, Indii, Indonésii nebo na Haity, kde lidé nejsou schopni uživit své rodiny a bezprostředně hrozí hlad. V době potravinové krize před třemi lety Světová banka odhadovala, že hladem nebo podvýživou trpí v rozvojových zemích na 870 milionů lidí. Organizace OSN pro výživu a zemědělství nyní odhaduje, že tento počet se zvýšil na 925 milionů.³⁹ Předpokládá se, že ceny potravin porostou podle očekávání hlavně kvůli špatnému počasí, které zasáhlo různé části světa. Austrálii zasáhly masivní cyklóny a rozsáhlé deště, se silnou sněhovou bouří se potýkaly významné zemědělské regiony Spojených států a Malajsie jako klíčová země zemědělské produkce čelila záplavám. Dále pak oblast Černého moře a Argentinu zasáhlo silné sucho. Např. Saudská Arábie dříve spoléhala na svůj vlastní závlahový systém a také na podzemní zdroje vody, které nyní vyschly. Od roku 2007 – 2010 produkce pšenice ze Saudské Arábie klesla o 2/3 a předpokládá se, že se v roce 2012 produkce pšenice zastaví úplně. Tento impuls např. vedl Saudskou Arábii k pronájmu africké půdy. Půda se tak stává jednou z nejhledanějších komodit a její cena vzrůstá. Rostoucí cena pak zvyšuje ceny za její nájem, a promítá se do nákladů na zemědělskou výrobu. V roce 2009 bylo ve světě skoupeno 45 mil. ha, přičemž půdu skupují především hustě zalidněné země, jako je Čína, Saudská Arábie, státy Perského zálivu, Jižní Korea, Velká Británie a Indie. Polovina skoupených ploch se nachází v Africe, v Indonésii, Filipínách, Brazílii, Argentině a Paraquai.⁴⁰

4.5 Řecká krize

Na konci roku 2009 se krize dostala do další fáze, a to do krize dluhové, která je symbolizována především Řeckem a v současné době již také Itálií. O dluhové krizi lze hovořit, pokud se stát dostane do situace, kdy nemůže splácet svůj dluh (úroky z dluhu). Dluhovou krizi je možné v počáteční fázi řešit např. uvolněním monetární politiky a vyvoláním vysoké inflace, nebo také zvyšováním daní nebo snižováním výdajů. Dluhová

³⁹ Naše peníze.cz [online].

⁴⁰ TUČEK, Petr. Bezstarostně do bídy. *Britské listy* [online].

krize je také úzce spjata s krizí finanční. Země jsou v tomto případě nuceny požádat o pomoc (úvěr) MMF, případně vyhlásit neschopnost splácení. V tomto případě se dluh, resp. jeho obsluha a splácení odsouvá, a mění se jeho úrokové podmínky. V mimořádných případech je možné dluh odpustit nebo je domluveno splácení pouze jeho menší části. Řecko, které se dostalo do finanční krize rozproudilo na půdě EU debatu týkající se nejen budoucnosti eura, ale i téma dluhu a další koordinace hospodářských politik. Existují názory, že Řekové si za své problémy mohou sami svým nezodpovědným hospodařením a rozmařilými výdaji. Toto konstatování však není tak jednoznačné. V případě Řecka, u kterého se nakumulovalo několik faktorů, je problém mnohem hlubší a dotýká se samé podstaty a fungování hospodářské a měnové unie.

Řecko se dostalo do vážných finančních potíží poté, co 20. října 2009 George Papaconstantinu, tehdejší řecký ministr financí, na schůzce ministrů financí v Lucemburku oznámil, že bývalá řecká vláda lhala Evropské unii o schodku státního rozpočtu. Vláda Kostase Karamanlise tvrdila, že schodek rozpočtu nebude ani čtyřprocentní, přitom do něj nezapočetla například platby za velké stavební projekty, jako jsou dálnice. Po zveřejnění výsledků společnosti Eurostat Government Finance Statistics 2010 činil řecký deficit za rok 2009 15,4 % HDP a vládní dluh překročil 126,8 % HDP. Eurostat rovněž dokumentuje, že řecké deficity měly dlouhodobý charakter, kdy byly kritizovány především vysoké státní výdaje.

Faktem je, že nelze na řecký deficit pohlížet pouze ze strany vysokých státních výdajů. Je potřeba vědět, jaké strukturální znaky má řecké hospodářství, neboť právě tyto znaky se negativně promítají do daňového inkasa. Komplexní příčiny řeckých dluhů je možné rozdělit do dvou skupin, a to na příčiny vnitřní a příčiny vnější. Mezi vnitřní příčiny jednoznačně patří ohromné daňové úniky (až 40 % HDP), dále nízká daňová kvóta a vysoké výdaje na zbrojení, dále Řecko fungovalo jako zaměstnavatel poslední instance a navíc Řecko leží na periférii Evropy. Mezi vnější příčiny lze zařadit nevhodný převodní kurz při vstupu do EU, Goldman Sachs s CDS, a nakonec samotná povaha eurozóny. Při podrobnější analýze vnitřních příčin řeckých dluhů, lze dojít k těmto závěrům. Řecko i skupina PIGS (Portugalsko, Irsko, Řecko a Španělsko) mají několik společných znaků. Jejich poloha je na periférii Evropy, mají nízké daně a jejich ekonomická struktura, která silně spočívá na zemědělství a cestovním ruchu se výrazně odlišuje od států, které mají polohu v centru Evropy. Navíc tím, že chtělo Řecko urychlit svůj dlouhodobý ekonomický

růst, a začalo od roku 2000 prosazovat strategii poklesu přímých daní, způsobilo si tím velké příjmové výpadky. V neposlední řadě se přidává i fakt, že snížení přímých daní, bylo doprovázeno rozšířeným klientelismem a korupcí, které mají asi 40% podíl v šedé ekonomice na HDP Řecka. Dle publikace Eurostatu má Řecko jeden z nejnižších daňových poměrů přímých daní na HDP, a právě tak i všechny země PIGS se vyznačují nejen nízkým podílem daní, ale také nízkým podílem celkových vládních příjmů na HDP. V roce 2008 tvořily v průměru přímé daně v rámci EU 13,1 % HDP, v Řecku to bylo pouze 7,7% HDP.

Tabulka 4 Podíl daní a příjmů vlády na HDP vybraných zemí (rok 2009)

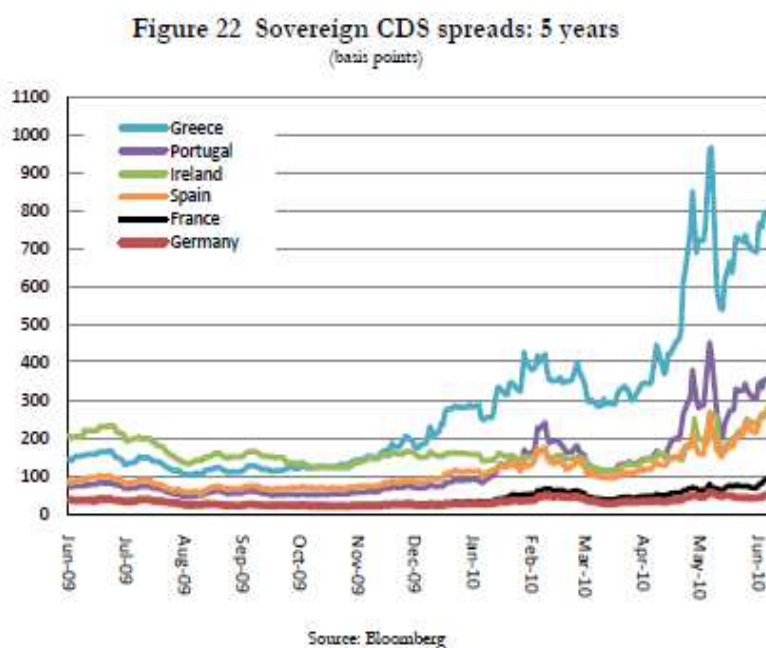
Země	Podíl celkových příjmů vlády (i nedaňových) na HDP *	Podíl daní (bez sociálního pojištění) na HDP	Deficity rozpočtů zemí za rok 2009 k HDP
Španělsko	34,7%	18,7%	-11,2%
Portugalsko	41,6%	22,2%	-9,4%
Irsko	34,1%	21,5%	-14,3%
Řecko	36,9%	19,3%	-13,5%
Německo	44,3%	23,6%	-3,3%
Francie	48,1%	24,9%	-7,6%
Dánsko	55,8%	47,1 %	-2,8%
Finsko	53,2%	29,9%	-2,4%
Švédsko	55,7%	35,9%	-0,8%

Zdroj: *Government Finance Statistics*, Eurostat

Tabulka č. 4 ukazuje pro srovnání dvě hlavní ekonomiky EU: Německo a Francii a také skandinávské státy, jejichž deficity v rámci EU patří k nejnižším. Všechny tyto země mají vysokou daňovou kvótu. Oproti Portugalsku, ve kterém není největší problém vládní dluh, ale vnější zadlužení firem a domácností. Rozdíl mezi celkovými příjmy vlády a podílem daní vyjadřuje úroveň příspěvků sociálního zabezpečení, příp. prodeje státního majetku. Řecko je svoji polohou velmi členité a skládá se z mnoha větších či menších ostrůvků. Tato skutečnost je velmi atraktivní pro cestovní ruch, ale ekonomické řízení země, průmyslu a infrastruktury v těchto podmínkách je velmi složité. Vzhledem k tomu, že i cestovní ruch je pouze sezónní záležitostí, plnilo Řecko funkci poskytovatele práce

poslední instance, neboť řecká ekonomika má velmi nízkou absorpci. Dalším faktorem, který způsobil, že Řecko nebylo dostatečně konkurenceschopné, je i to, že přijalo euro za nevhodný převodní kurz, což při vstupu do eurozóny znamenalo vysoké náklady. Co se týče vnějších příčin řeckého zadlužení, je potřeba zmínit účetnictví, ve kterém pomáhala finanční korporace Goldman Sachs Řecku skrýt pravý stav veřejných financí. Goldman Sachs se stal hlavním aktérem na trhu se speciálním finančním derivátem CDS (credit default swap), který představoval sázku na to, že Řecko zbankrotuje. Graf č. 13 znázorňuje vývoj derivátů za období posledních pěti let.

Graf 13 Vývoj CDS derivátů za posledních 5 let

Zdroj: Bloomberg – *Business & Financial News*

Je také potřeba vědět o tom, že EU o řeckém zadlužení věděla, neboť Řecko jako jediné nesplňovalo v roce 1999 tzv. konvergenční kritéria a navíc nebylo Řecko jedinou zemí, která měla v referenčním roce 1997 problémy. Dále je také potřeba zmínit samotnou povahu eurozóny a také současnou podobu hospodářské a měnové unie, včetně toho, jakým způsobem byla konstruována, a že samotný výběr konvergenčních kritérií se více

koncentroval na plnění norem, a nezabýval se již podrobněji strukturou ekonomik jednotlivých států a ani tím, jak bude plnění těchto norem zajištěno. Měnová politika je centralizovaná v Evropské centrální bance ve Frankfurtu nad Mohanem a zahrnuje společnou měnu, která je ale jako jeden z hlavních nástrojů ekonomické politiky pro země eurozóny nepoužitelný. Pokud se některá z členských zemí dostane do značných dluhů, nelze již použít kursovou devalvaci, která alespoň krátkodobě pomáhá překonat nejhorší dopady, a uplatňuje se tedy interní devalvace, tzn. tlak na pokles mezd a cen v ekonomice. V součinnosti s fiskální konsolidací, tedy poklesem vládních výdajů a zvyšováním především nepřímých daní je téměř nemožné se vyhnout pádu do smrtící spirály, tak jako v případě Řecka. Na základě odhadů Eurostatu se ukazuje, že spláacet dluh převyšující 150 % HDP v řecké ekonomice, která padá dolů, při stále klesající nezaměstnanosti je naprostý ekonomický nesmysl. Na tento fakt upozorňuje i zpráva tzv. Trojky (MMF, ECB, a Evropská komise)⁴¹, která konstatuje, že dosavadní probíhající „reformy“ v Řecku pomocí fiskální konsolidace nemají pozitivní dopad na řeckou ekonomiku a vliv na obnovení důvěry na finančním trhu. Dalším nástrojem ECB je stanovení základní úrokové míry, která ale v tomto případě byla stejná jak pro německou ekonomiku, tak pro ekonomiku řeckou. Řecko si mohlo půjčovat za stejně nízké úrokové sazby jako Německo, což v jižních zemích přispělo k přehřátí ekonomiky (např. ve Španělsku – bublina na trhu nemovitostí), a podnítilo to zadlužování jak na trhu soukromém, tak na státním (dluhopisy). Začátkem 21. století se Německo rozhodlo změnit svou ekonomickou strategii, neboť mělo obavy, že společná měna ohrozí jejich silný export a rozhodlo se jít cestou mzdové deflace, tzn. cestou utlumení růstu mezd a utlumení domácí poptávky, aby mohli být konkurenceschopní na trzích eurozóny.⁴² Tato orientace na čistý export způsobila vysoké německé přebytky na běžném účtu, které se pak dále recyklovaly v investicích do jižních zemí např. v podobě nákupu dluhopisů. Především Německo tedy začalo v eurozóně dominovat obchodním i kapitálovým tokům.⁴³ Je známo, že Francie a Německo, dvě největší ekonomiky eurozóny mají značné investice v dluhopisech jižních zemí, a že pád těchto ekonomik by způsobil značné potíže německým i francouzským bankám. Graf č. 14 ukazuje největší externí držitele řeckých dluhopisů.

⁴¹ PARENTEAU, Rob. *EVRO INTELLIGENCE* [online].

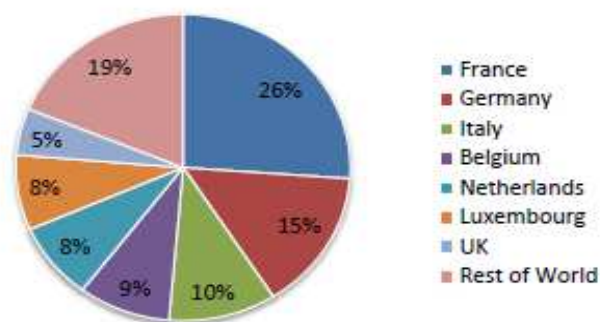
⁴² PŘÍLOHA 1 *Export zboží a služeb zemí G7*, Přílohy

⁴³ PŘÍLOHA 2 *Export zboží ve vybraných státech*, Přílohy

Graf 14 Externí držitelé řeckých dluhopisů

Figure 3 External holders of Greek debt securities (end 2008)

Source: CPIS

Zdroj: Řecká lež, Komplexní příčiny řecký dluhů

Úkolem Řecka je tedy dostat se z velkého deficitu a navýšit ekonomický růst. Diskutovalo se o mnoha různých řešeních, včetně vyloučení Řecka z eurozóny, ale nakonec byli členové eurozóny nuceni poskytnout Řecku půjčku v zájmu zachování společné měny, a také z obavy, aby nebyly zasaženy ekonomiky PIGS. Tato půjčka spočívala v záchranném balíčku zemí eurozóny a MMF ve výši 110 miliard eur v časovém rozmezí tří let, přičemž eurozóna poskytla 80 miliard eur a MMF 30 miliard. Ale ani tyto částky Řekům nepomohly, krize se naopak rozšířila ještě do Portugalska a Irska. Pomoc byla poskytnuta, ale půjčka tohoto rozsahu neřeší příčiny problémů a neřeší ani to, jak bude splacena. V důsledku řecké krize se země eurozóny rozhodly ke schválení záchranného fondu ve výši 750 miliard eur, který má v budoucnu pomoci odrážet spekulativní útoky na euro. Specifickým problémem na finančním poli představují finanční instituce, především hedgeové fondy, a zvláště pak ratingové agentury, které mají na současnou krizi velký podíl. Ratingové agentury, které ze strachu běžně ohodnocovali nekvalitní balíčky CDO vysokým ratingem nyní vyhrožují zemím, že sníží jejich rating a zdraží jim tak půjčování na mezinárodních trzích. Ratingový trh má silně oligopolní charakter a ratingové agentury Fitch, Moody's a Standard and Poor's mají pod kontrolou celý americký ratingový trh. Efektivní dohled a regulace nad tímto oborem prakticky nikdy neexistoval. I z tohoto důvodu se opakovaně na summitech G20 projednávají možnosti a způsoby jak dostat

ratingové agentury pod veřejnou kontrolu a zakázat určité typy spekulativních operací. Situace v Řecku ukazuje, že hlavní dopad krize není pouze ekonomický, ale i politický. Ukazuje bezmocnost politických elit vůči finančním trhům. Primárně se nyní řecká ekonomika vyrovnává s drastickými úspornými programy. Řecko tak momentálně charakterizuje především nedostatek příjmů státu, uplatňují se další výdajové škrty (důchody, zdravotnictví atd.), dochází k dalšímu poklesu příjmů obyvatelstva, který aktuálně padá na úroveň roku 1984. Přestože byly deficity zaviněny převážně předchozími pravicovými vládami, které se od 70. let vzájemně střídaly u moci, důsledky tohoto vedení nyní pociťují především obyčejní Řekové, kteří byli v minulosti zvyklí právě od těchto pravicových vlád na vysoký životní standard. Tento vysoký životní standard z trvale přitékající peněz zapříčinil dnešní ekonomickou situaci Řecka. Nyní po hořkém procitnutí si Řekové uvědomují, že nabízená pomoc od mezinárodních institucí není záchrana Řecka, ale především záchrana zainteresovaných bank, finančních spekulantů, a především pak celé eurozóny. Představitelé eurozóny mají oprávněné obavy, že případné řecké referendum o přijetí finanční pomoci by dopadlo odmítnutím a následným vyhlášením rychlého bankrotu, což by mohlo zapříčinit tolik obávaný dominový efekt, který je „strašákem“ zadlužené Evropské unie. Řecko se tedy v současné době potýká nejen s ekonomickou krizí, ale především s krizí celého politického systému. Velikost veřejného dluhu, na který upozornily finanční trhy, se netýká pouze Řecka. Drastické škrty jsou plánovány a postupně prosazovány téměř ve všech zemích EU, a je evidentní, že zadlužené jsou téměř všechny a že řada těchto dluhů je nesplacitelná. Spolu se strategií škrtnů vyvstává otázka, zda je vůbec možné splácet dluhy v období krize. Splácení není možné očekávat ani od spotřeby domácností, neboť ty budou postiženy rostoucí nezaměstnaností a škrty transferových plateb, ani od investic a ani ne od vládních výdajů. Zbývá tedy jen čistý export, na který v současné době spoléhá především Německo, které dodává zboží na předlužený americký trh, jenž se drží nad vodou především díky Číně a permanentnímu vedení válek. Podle Švihlíkové rychlost s jakou představitelé zemí EU kapitulovali před finančními trhy a ratingovými agenturami, je minimálně silně znepokojující. Ukazuje se zde bezmocnost představitelů politických elit ovlivnit ekonomický vývoj své země, neboť po dlouhé době je zřejmé, že se zájmy politické a finanční elity neslučují. Ocitají se v rukou několika spekulantů významných nadnárodních firem, které navíc často sponzorují volební kampaně samotných politiků.

4.6 Dluhová krize eurozóny

V současné době probíhá hospodářská recese v mnoha zemích eurozóny a vlády nejvíce postižených států se snaží implementovat řadu úsporných programů. Po potížích v Řecku, Španělsku, Portugalsku a Irsku hlásí potíže i Itálie, která již požádala MMF o dohled a rovněž výnosy z italských dluhopisů dosahují k hranici 7 %.

Tabulka 5 Deficity vybraných zemí EU za rok 2010 (v % HDP)

Eurozóna	6,0%
EU 27	6,4%
Irsko	32,4%
Řecko	10,5%
Velká Británie	10,4%
Španělsko	9,2%
Portugalsko	9,1%

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Database

Tabulka 6 Zadlužení vybraných zemí EU (2010, v % HDP)

Eurozóna	85,1%
EU27	80,0%
Řecko	142,8%
Itálie	119%
Belgie	96,8%
Irsko	96,2%
Portugalsko	93%
Německo	83,2%

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Databa

Prognózy řady odborníků naznačují, že do dluhové pasti brzy spadne i Francie – 2. největší ekonomika eurozóny. V celé eurozóně panuje značný neklid a řada odborníků si klade otázku, zda je v této situaci vůbec možné Evropskou unii udržet v tom stavu, v jakém se nachází nyní, a zda je měna eura udržitelná. Faktem je, že Německo se již delší dobu pokouší o to, aby se Evropská unie rozdělila na dva tábory, na prosperující jádro a na okrajové, hospodářsky slabé jižní státy. Existuje názor, který považuje již prvotní asymetrické nastavení EU za ne příliš šťastné, neboť již samotný výběr konvergenčních kritérií se více koncentroval na „plnění norem“, aniž by vzal v úvahu strukturu jednotlivých ekonomik a více se zabýval tím, jakým způsobem budou tyto normy plněny. V případě Řecka se ukázalo, že dosavadní postup reforem a úsporných opatření nefunguje, a že k obnovení důvěry na finančních trzích nedošlo, což mimo jiné potvrdila i zpráva tzv. Trojky (MMF, ECB a Evropské komise).⁴⁴ Rovněž nositel Nobelovy ceny Paul Krugman varuje, že žádná země s vysokým dluhem nebyla schopna díky úsporným programům obnovit důvěru na finančních trzích. Jako příklad uvádí Irsko, které vyhovělo evropským požadavkům a implementovalo přísný úsporný program, který navýšil nezaměstnanost na 14 % a výnosy z jeho dluhopisů se dlouhodobě drží nad 8 %, což je více než u Itálie.⁴⁵ Rovněž se odvolává na fakt, že výši výnosů vládních dluhopisů neurčuje výše vládního dluhu, ale schopnost vlády půjčovat si v domácí měně. Toto své tvrzení dokládá podrobnější analýzou většiny ekonomik. Např. Japonsko, které je více zadlužené než Itálie, má výnosy u dlouhodobých dluhopisů cca 1 %, zatímco u italských obligací činí 7 %. Fiskální výhled V. Británie je horší než u Španělska, ale Velká Británie si půjčuje za sazbu cca 2 %, zatímco Španělsko za téměř 6 %. Ukazuje se, že tím, že jižní slabší státy přijaly euro a půjčují si v jiné než domácí měně, ztratily flexibilitu a schopnost tisknout peníze v případě nebezpečí.⁴⁶

Na základě dluhových potíží, které hlásí již zmiňované země se stále více začíná diskutovat o tom, zda eurozóna vydrží, a pokud ano, tak v jaké podobě. Ekonom Nouriel Roubini k tomuto tématu uvádí, že MMF nemá dost zdrojů na to, aby zachránil Evropu. Je přesvědčen, že dluhová nákaza zasáhla již značný počet periferních zemí eurozóny –

⁴⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Britské listy* [online].

⁴⁵ PŘÍLOHA 3 *Nezaměstnanost ve vybraných státech*, Přílohy

⁴⁶ KRUGMAN, Paul. *IHNED.cz* [online].

Řecko, Irsko, Portugalsko, Itálii a Španělsko, a to včetně bank těchto zemí, přičemž se tato evropská nákaza šíří i do USA a celé globální ekonomiky. V posledních týdnech se navíc ukazuje, že již není zasažena pouze periferie, ale i jádro eurozóny. Týká se to francouzských a belgických bank. Uvádí, že jen Itálie se Španělskem představuje „tříbilionový dluhopisový problém“. Z toho důvodu je velmi skeptický ke skutečnosti, že by mohla zasáhnout ECB například poskytnutím půjčky MMF, protože právě částka ve výši třibilionů chybí a její získání za pomoci eurodluhopisů je „politicky nemožné“. Roubini tak odhaduje, že v nejbližší době bude muset restrukturalizovat svůj dluh určitě Řecko a možná i Portugalsko a z měnové unie tak odejít.⁴⁷ Jiný názor na téma eurozóny uvedl šéf německé Bundesbanky Jens Widmann, který vyjádřil přesvědčení, že jádro eurozóny nynější dluhová krize neohrozí. Věří, že například Itálie, jejíž dlouhodobé úvěrové náklady jsou nad kritickou hranicí, si prozatím s touto situací poradí.⁴⁸

V současné době existuje více pohledů a názorů na možný budoucí vývoj hospodářské krize nejen v eurozóně, ale i ve světě. Mnoho finančních expertů se pokouší odhadnout jakou cestou se bude ekonomický vývoj ubírat. Bude mít průběh písmene „I“, „L“, „U“, „V“ nebo „W“? Faktem zůstává, že toto ve skutečnosti nikdo neví. Makroekonomické nástroje fiskální ani monetární v rámci jednotlivých států již nefungují a žádné jiné řešení současná ekonomika nemá k dispozici.

⁴⁷ ROUBINI, Nouriel. *PATRIA ONLINE* [online].

⁴⁸ *PATRIA ONLINE* [online].

5 Protikrizová opatření a jejich účinnost v ČR

Vzhledem k tomu, že se práce věnuje aktuálně současné hospodářské recesi ve světě a protikrizovým opatřením týkající se České republiky, bude nadále věnována pozornost opatřením, které vláda navrhla ve snaze snížit dopady hospodářské recese jak na podnikatelské subjekty, tak na domácnosti.

Od září 2008 dopadla ekonomická recese na českou ekonomiku podobným způsobem jako na ostatní země střední a východní Evropy. ČR čelila jak poklesu zahraniční poptávky po vývozu, tak nejistotě ohledně udržitelnosti a financovatelnosti deficitu a dluhu. V první polovině roku 2009 přijala vláda ČR Národní protikrizový plán, který byl zaměřen především na nabídkovou stranu ekonomiky, a to primárně na snížení daňové zátěže pro podnikatele, urychlení odpisů, vyšší podpora infrastrukturním projektům, posílení podpory exportu a dalších. Celkový dopad na výdajovou stranu rozpočtu v roce 2009 činil téměř 80 mld. Kč. V období srpen 2008 až květen 2009 ČNB kumulativně snížila měnověpolitickou sazbu o 2,50 procentního bodu a současně přijímala některé další opatření na podporu ekonomického růstu. Veškerá tato opatření přinesla určité zmírnění dopadů krize, avšak zásadním způsobem nezvrátila ekonomický vývoj ČR.

5.1 Sleva na pojistném na sociální zabezpečení

Sleva na sociálním pojištění byla jedním z nejvýznamnějších opatření navržených v Národním protikrizovém plánu vlády, která vstoupila v platnost dne 1. 8. 2009 zákonem č. 221/2009 Sb. Tento zákon upravil pro zaměstnavatele slevy na pojistném na sociálním zabezpečení a mimořádnou slevu na pojistném. Na tuto slevu má nárok každý zaměstnavatel, jehož zaměstnanci pobírají mzdu nižší než 1,15 násobek průměrné mzdy v daném roce. Cílem těchto slev je zlevnit náklady na zaměstnance s nižšími a průměrnými příjmy, a tím se zasadit o udržení zaměstnanosti.

Výhodou tohoto opatření bylo, že si zaměstnavatel mohl tuto slevu uplatnit zpětně od ledna 2009 jako „mimořádnou slevu na pojistném“, i když změna zákona vstoupila v platnost až v srpnu 2009. Novela zákona o pojistném na sociálním zabezpečení měla především pomoci omezit propouštění zaměstnanců s nízkými příjmy.

5.2 Odpočet DPH při nákupu osobního automobilu

Zákon č. 87/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty vstoupil v platnost dne 1. 4. 2009. Součástí novely zákona o DPH bylo zrušení ustanovení, které obsahovalo zákaz odpočtu daně při pořízení osobního automobilu.⁴⁹ Podle tohoto zákona se osobním automobilem rozumí automobil pro přepravu osob, který má v technickém průkazu zapsanou kategorii M1. Do konce března 2009 bylo možné odpočet DPH uplatnit na vstupu u užitkových vozidel kategorie N1, nikoli u automobilů kategorie M1.⁵⁰ Nárok na odpočet daně z vozidla má tedy pouze ten majitel, který je podnikatelem a vozidlo používá pouze k podnikatelským účelům, je plátcem DPH, vozidlo bylo prokazatelně zakoupeno nejdříve dnem účinnosti novely zákona a dále pokud se nejedná o vozidlo, u kterého neměl plátce při jeho pořízení nárok na odpočet DPH. V případě, že podnikatel používá automobil i k soukromým účelům, daň na vstupu se krátí v takovém poměru, v jakém se automobil používá ke služebním a soukromým účelům. Tento daňový odpočet je možné uplatnit také při prodeji auta, pokud byl při nákupu uplatněn odpočet daně na vstupu. V tomto případě podnikatel uplatňuje daň na výstupu a je povinen tuto daň odvést státu.

Toto opatření tedy upravuje především dřívější nákup osobních aut, který mnoho podnikatelů obcházelo koupí „automobilu s mřížkou“, tedy koupí auta nákladního. Místo osobního vozu vlastnili vůz nákladní a u takového auta již bylo možné DPH odečíst. Od 1. 4. 2009 se tedy toto opatření týká pouze podniků a podnikatelů - plátců DPH a také výrobců pohybujících se v automobilovém průmyslu. Podnikatele tak motivuje fakt, že si mohou již u nového vozu odečíst DPH, protože u automobilů prodávaných v době před touto novelou nebylo možné odpočet DPH uplatnit.

5.3 Podpora vzdělávání

MPSV vytvořilo dva projekty, a to projekt „Školení je šance“ a „Vzdělávejte se“. Finanční částky na tyto projekty jsou čerpány převážně z Evropského sociálního fondu a jsou učený na vzdělávání a školení zaměstnanců. Díky těmto projektům mohou zaměstnavatelé

⁴⁹ BusinessInfo.cz. *Informace o uplatňování nároku na odpočet daně u osobních automobilů* [online].

⁵⁰ Profit.cz. *Odpočet DPH na osobní auta – pro osobní účely musíte nadále krátit* [online].

získávat dotaci až 80 % (v některých případech i 100 %) na úhradu nákladů týkajících se vzdělávacích kurzů v době, kdy se jejich zaměstnanci mají kurzů účastnit, dále pak na mzdové náklady zaměstnanců a na odvody sociálního a zdravotního pojištění.

Toto opatření bylo schváleno pro zaměstnavatele, kteří v době ekonomické recese trpí poklesem nebo nedostatkem zakázek, případně poklesem vlastní výroby a je ohrožena jejich konkurenceschopnost. Zaměstnavatelům je tedy umožněno poslat své zaměstnance na vzdělávací kurzy a školení a umožnit tak podnikům udržení kvalitních zaměstnanců, které by byl nucen zaměstnavatel jinak propustit z důvodu vysokých mzdových nákladů. Tyto školení a vzdělávací kurzy jim jsou s menší spoluúčastí profinancovány. Dalším pozitivem tohoto opatření je zvýšení odbornosti zaměstnancům, kteří jsou do tohoto programu zařazeni, a kteří tak mohou podstatně zvýšit konkurenceschopnost svého zaměstnavatele a jeho šance lépe se uplatnit na trhu.

5.4 Sociálního pojištění

Než zasáhla Českou republiku ekonomická recese, skládalo se sociální pojištění z důchodového a nemocenského pojištění a z příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Zaměstnavatelé odváděli za každého svého zaměstnance na sociálním pojištění 26 % a zaměstnanci ze své hrubé mzdy celkem 8 %.

Od 1. 1. 2009 se zaměstnavatelům odvod snížil na 25 %, tedy o jedno procento a zaměstnanci si přispívají pouze na důchodové pojištění, a to ve výši 6,5 %. Stejná opatření se týkají i osob samostatně výdělečně činných.

Stát takovýmto opatřením přímým způsobem ovlivní výši nákladů a množství použitelných peněžních prostředků všem zaměstnavatelům, neboť se zaměstnavateli takto sníží náklady práce na zaměstnance pobírajícího hrubou mzdu např. Kč 20 000,- měsíčně o Kč 200,- za měsíc. V případě zaměstnance s touto hrubou mzdou to znamená měsíční navýšení o Kč 300,- měsíčně. Pozitivní je také to, že stát takto sníží nejen náklady na každého zaměstnance, ale též velmi dobře působí jak na konkurenceschopnost zaměstnavatele, tak na udržení zaměstnanosti. U zaměstnanců toto opatření působí na vyšší příjmy a v konečném důsledku na jejich spotřebu a úspory.

5.5 Podpora zaměstnanosti

Další velmi důležitou oblastí vládních opatření je podpora zaměstnanosti. Tato podpora se skládá ze slevy na sociálním pojištění, snížení sociálního pojištění a refundace až 80% platu při dalším vzdělávání a školení zaměstnanců.

Tímto opatřením se vláda snaží maximálně snížit finanční zatížení státu, který by musel jinak vyplácet zvýšené dávky v nezaměstnanosti. Rovněž si tímto opatřením klade za cíl zamezit negativně se vyvíjejícímu trendu na trhu práce ve smyslu zvýšení sociálních jistot zaměstnanců a uchování jejich pracovních míst. Mimo jiné toto opatření snižuje také celkové náklady práce zaměstnavatelům. Pozitivem takového opatření je rovněž fakt, že se domácnostem nesníží příjmy, a ovlivní se tak jejich další spotřeba a ekonomická funkce.

5.6 Navýšení státních investic

Stát na trhu významně ovlivňuje stranu poptávky svými státními investicemi. V době ekonomické recese zde vláda pouze navýšila finanční prostředky do některých programů, které již úspěšně fungují. Mimo jiné jsou tyto programy většinou také částečně dotovány z fondů Evropské unie. Jedním z takových programů je například program rozvoje venkova, který si klade za cíl lepší využití venkovských oblastí, zlepšení úrovně životního prostředí a kvality života na venkově, a dále pak také zvýšení konkurenceschopnosti domácích výrobců na trhu potravin.

Další z oblastí, kde stát navýšil finanční prostředky je odvětví vědy, výzkumu a vývoje nebo dopravní infrastruktury. Díky těmto státním výdajům vláda zajišťuje práci především řadě soukromých podniků. Drobní živnostníci tak mohou čerpat finanční dotace na své vlastní výzkumné a vývojové programy, což velkou měrou přispívá ke zvýšení domácí poptávky.

5.7 Podpora podnikání

V době ekonomické recese se většina podnikatelských subjektů potýká s řadou problémů týkající se např. poklesu investic, poklesu domácí i zahraniční poptávky, nízké koupěschopnosti spotřebitelů, nezdravého finančního cash-flow. Vláda pomocí protikrizových opatření řeší jejich aktuální problémy, které mohou být spojené mimo jiné s vysokými náklady práce, platební neschopností nebo předlužením firmy. Mezi další protikrizové opatření, kterými se snaží vláda těmto podnikatelským subjektům pomoci,

patří například podpora exportu, snížení daně z příjmů právnickým osobám, zvýšení garancí úvěrů nebo změna insolvenčního zákona.

5.8 Daň z příjmů právnických osob

Sazba daně z příjmů právnických osob má klesající trend již od roku 1992. V tomto roce bylo daňové zatížení ve výši 45 %. Do roku 2008 se postupně snížilo až na hranici 21 % a v rámci protikrizových opatření bylo uzákoněno její další postupné snižování. V současné době se přiblížila sazba daně z příjmů právnických osob hranici 19 %. Tato sazba platí pro všechny podnikatelské subjekty od roku 2010. Výše sazby daňového zatížení je jedním z nejdůležitějších nástrojů státu. Pomocí snížení této sazby stát umožňuje podnikatelským subjektům zvýšit svoji hodnotu a konkurenceschopnost především vůči zahraničním firmám. Dle ekonomických odborníků mohou také navíc uspořené finanční částky firmám pomoci např. financovat zaměstnance v době, kdy podnik zažívá útlum, mohou jim umožnit tyto prostředky reinvestovat a podpořit tak celkový růst HDP nebo si mohou pomocí těchto úspor navýšit své aktuální rezervy. Vzhledem k tomu, že většina podnikatelských subjektů je v době ekonomické recese v útlumu, klesají jim obraty, marže a celkový hospodářský výsledek, mívá se toto opatření ve většině případů účinkem. Je to z toho důvodu, že řada těchto podniků dosahuje ztráty nebo nižšího základu pro odvod daně, takže ekonomické subjekty jsou zdaňovány z nižšího základu než v době před krizí nebo vůbec. Proto toto stimulační opatření působí v době hospodářské recese minimálně. Rovněž nelze očekávat vzhledem k nedostačující poptávce na trhu, že by v této době vznikaly nové podnikatelské subjekty. Snižování daňové zátěže u podnikatelských subjektů lze kladně hodnotit pouze z pohledu dlouhodobého trendu, neboť v tomto případě působí snížení sazby na rozvoj podnikatelských subjektů stimulačně.

5.9 Podpora exportu

Česká republika je malá otevřená ekonomika orientovaná převážně na export, proto má export pro českou ekonomiku značný význam. Pokud se vlivem poklesu zahraniční poptávky sníží zájem o české výrobky, má česká vláda velmi omezené množství nástrojů k tomu, aby tuto zahraniční poptávku stimulovala a oživila. Proto je v době ekonomické recese český trh více zasažen útlumem zahraniční poptávky nežli domácí, a z tohoto důvodu mezi protikrizovými opatřeními nechybí ani podpora exportu.

Podporou exportu se zabývá v České republice především Česká exportní banka, a.s. a Exportní garanční a pojišťovací společnost, a.s.. Obě tyto společnosti jsou plně ovládány státem. Česká exportní banka, a.s. poskytuje českým vývozům a vývozním výrobcům financování úvěrů a služeb týkající se vývozu a usnadňuje jim tak plně konkurovat zahraničním firmám na zahraničních trzích. Pomocí zlepšení podmínek vývozních operací, nebo usnadnění a zlepšení úvěrů pro vývozce usiluje o pozitivní ovlivnění zahraniční poptávky. Hlavním cílem Exportní garanční a pojišťovací společnosti, a. s., je pojišťování vývozních úvěrů proti vývozním úvěrovým rizikům. Obecně se dá říci, že pozitivními nástroji k ovlivnění nízké zahraniční poptávky jsou např.

Podpora exportní politiky je primárně zaměřena na vytváření nových programů pro malé a střední firmy, přeorientování vývozu na perspektivnější trhy (např. Rusko, Čína), dále pak na poskytování ručení nebo snížení rizika spojená s úvěrováním malých a středních firem tuzemskými komerčními bankami nebo také na zlevnění a zlepšení podmínek při pojištění vývozu. Cílem je zvýhodnit české vývozce a výrobce oproti zahraniční konkurenci natolik, aby bylo pro zahraniční spotřebitele výhodnější upřednostnit české zboží před jejich tuzemskými výrobky.

5.10 Změna insolvenčního zákona

Vzhledem k tomu, že většina podniků se na ekonomickou recesi v dobách hospodářského růstu nepřípravila, vláda počítá s tím, že se v době krize budou vyskytovat firmy, které se mohou pohybovat na úrovni vlastního bankrotu. Řada těchto firem je ale ve své činnosti efektivní a do problémů se dostává například vlivem druhotné platební neschopnosti, rozšiřováním výroby nebo úvěrem, o který požádala v rámci svého rozvoje v době před krizí. Novela insolvenčního zákona (zákon o úpadku a způsobech jeho řešení) řeší především podniky, které jsou sami schopny krizi přečkat, ale jsou věřiteli nebo zákonem z nějakého důvodu tlačeni k ukončení své činnosti. Tato novela zákona má tedy především lépe chránit podniky postižené finanční krizí i jejich zaměstnance. Měla by uchránit pracovní místa ve firmách, které se dostaly do potíží, nelikvidovat tyto firmy a lépe ochránit zaměstnance před insolvencí zaměstnavatele. Novela má také rovněž zlepšit možnosti oddlužení, tedy splácení dluhu ve splátkách.⁵¹

⁵¹ Peníze.cz [online].

Změna insolvenčního zákona si tedy klade za cíl zachovat co nejvíce podnikatelských subjektů tím, že dlužník nemá povinnost podat sám na sebe insolvenční návrh při předlužení, a věřitelé, kteří poskytnou podniku v krizi finanční prostředky, budou mít garantovánu vyšší míru jistoty na vrácení jejich prostředků. Stát tedy bude např. vyplácet zaměstnancům dlužníka v insolvenčním řízení jejich mzdové nároky a věřitelům nebude umožněno jednostranně započítávat své pohledávky proti pohledávkám dlužníka.

5.11 Stimulace na finančním trhu

Jedním ze základních předpokladů úspěšné fiskální politiky je její koordinace s monetární politikou. V době ekonomické recese firmy a domácnosti ve většině případů řeší otázky týkající se nedostatku finančních prostředků a sjednání úvěru u tuzemských komerčních bank je jen velmi obtížné a je doprovázené vysokými náklady. Česká národní banka pak účinně zasahuje do ekonomiky s pomocí stimulačních prostředků, čímž tak přispívá nejen k pozitivnímu ovlivnění růstu HDP, ale také k celkovému finančnímu oživení na trhu v době krize. Jedním se stimulačních zásahů, které ČNB může na trhu uplatnit je regulace úrokových měr. ČNB proto v době krize snížila diskontní sazbu komerčním bankám z 2,75 % (sazba platná na počátku roku 2008) na 0,25 % (sazba platná od 7.8.2009).

Dalším krokem, kterým v době ekonomické krize lze zvýšit důvěru na bankovním trhu jsou vyšší státní garance za vklady na účtech komerčních bank. Vzhledem k pádu banky Lehman Brother a k celkovému narušení důvěryhodnosti bankovního sektoru se stát v době krize nově zaručil za 100 % vkladu klienta banky až do výše 50.000 EUR. Tímto opatřením chtěla vláda zabránit hromadné panice a vybírání vkladů a narušení jinak dobrého finančního zdraví tuzemských bank.

5.12 Účinnost protikrizových opatření vlády ČR

Vládním schválením balíčku protikrizových opatření se Česká republika zařadila k těm evropským zemím, které aktivně bojují proti ekonomické krizi změnami ve své ekonomické politice. Záchranný balíček měl pozitivním způsobem ovlivnit podnikatelské prostředí v době ekonomické krize. V předešlých kapitolách jsem se blíže věnovala některým z nich a specifikovala jsem jednotlivé změny a novely zákon, které měly přispět k lepšímu finančnímu zdraví firem i domácností. V této kapitole se pokusím k některým z nich vyjádřit a shrnout tak účinnost a význam protikrizových opatření.

Sleva na sociálním pojištění přinesla mnoha firmám úsporu finančních prostředků, i když dle mého názoru, nebyly tyto úspory nijak významné. Slevy na sociálním pojištění měly fungovat sestupně, tzn., že čím nižší příjem zaměstnanec dostává, tím vyšší slevu na něj měl zaměstnavatel získat. Panovaly obavy, že toho firmy začnou zneužívat a budou převádět některé zaměstnance do nízkopříjmových kategorií. Tyto slevy tedy ovlivňovaly významně státní rozpočet, a z těchto důvodů byla platnost tohoto opatření předčasně ukončena. Jsem toho názoru, že toto opatření nemohlo splňovat hlavní cíl jejího zavedení, a to udržení pracovních pozic, a tedy zaměstnanosti.

Dalšímu z protikrizových opatření, kterému jsem se ve své práci věnovala, byla podpora vzdělávání. Výsledky průzkumu Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR bohužel ukázala nedostatečný přístup MPSV v této záležitosti. Projekt „Vzdělávejte se“ byl v první etapě velmi složitý. V měsíci červnu 2009 projekt přestal fungovat, neboť Úřady práce byly nuceny projekty uzavřít a do konce června je proplatit. Odhaduje se, že další pokračování bude velmi složité, a že si firmy budou muset na tyto projekty najímat agentury z důvodu složitého zpracování. Rovněž panují obavy, že finanční prostředky tak budou poukazovány jinam, než kam měli být primárně určeny.⁵²

Záchranný balíček též obsahoval opatření týkající se firem, které se v době ekonomické recese dostaly do platební neschopnosti. Díky těmto opatřením dostali více času na platby sociálního pojištění s možností neplatit penále. Opatření spočívají zejména v citlivém přístupu orgánů sociálního zabezpečení k plátcům pojistného v přechodném období krizového stavu formou například splátkového kalendáře. Význam pro dlužníka spočívá zejména v tom, že dluh ve splátkovém režimu není vymáhán, není dlužníkovi obstaven účet a ten může nadále pokračovat v podnikání. Navržené změny tak znamenají finanční úlevu a více času pro podniky, které v době ekonomické recese mají problémy s platební morálkou a v mnoha případech se dostávají do druhotné platební neschopnosti. Vláda tak chce zabránit, aby firmy postižené ekonomickou recesí propouštěly nebo končily v insolvenčním řízení.⁵³

Dalším z mnoha opatření, které obsahuje záchranný balíček je neméně důležitá podpora v podnikání, která zahrnuje takové oblasti jako např. podporu exportu, snížení daně z příjmů právnickým osobám, zvýšení garancí úvěrů nebo změna insolvenčního zákona.

⁵² Asociace malých a středních podniků [online].

⁵³ Český patron 2010 [online].

Všechna tato opatření vnímám velmi pozitivně, neboť se snaží především více chránit před dopady hospodářské recese nejen podnikatelské subjekty, ale i jejich zaměstnance.

A v neposlední řadě nelze opomenout ani stimulační opatření na finančních trzích prostřednictvím České národní banky, která dle mého názoru v době ekonomické krize usilovala svými zásahy o pozitivní ovlivnění ekonomického vývoje.

Primárním cílem protikrizových opatření české vlády bylo zmírnění dopadů ekonomické krize nejen na podnikatelské subjekty, ale i na domácnosti a občany. První reakce na protikrizový plán ve společnosti se zdáli být opatrné a v některých bodech i otevřeně kritické. Kritizovalo se především to, že záchranný balíček přichází pozdě, a že je jeho rozsah nedostatečný. Nevešly se do něj např. opatření proti „schwarzsystému“ či „šrotovné“ a obsahuje jen omezené poptávkové stimuly. Je pravdou, že některé země začaly připravovat své balíčky podstatně dříve, ale dělaly tak pod tlakem a akutní potřebou místních bank doplnit kapitál, což je fáze krize, které jsme se v České republice úspěšně vyhnuli. Balíčky byly v mnoha zemích schvalovány na několikrát, buďto proto, že byla předchozí verze vyhodnocena jako nedostatečná, nebo byla jednotlivá opatření nejprve schválena obecně a teprve poté konkretizována.⁵⁴

Dle mého názoru lze český protikrizový balíček hodnotit i pozitivně. Pozitivně bych hodnotila především to, že vláda nepodlehla svodům populismu a nezařadila do záchranného balíku žádné opatření, které by mělo charakter rozdávání almužen obyvatelstvu, neboť tyto almužny by poptávku v ekonomice vůbec neovlivnily. Rovněž lze pozitivně hodnotit také to, že česká vláda na rozdíl od jiných nepodlehla tlaku lobbystických skupin z jednotlivých sektorů či podniků, neboť selektivní princip podpory je vzhledem k ekonomické krizi, která zasáhla naši ekonomiku během velmi krátké doby, velmi problematickým. Pravdou je, že výpadek exportní poptávky žádná opatření nahradit nemohou. Je ale možné podporou nabídkové strany připravit ekonomiku na dobu, kdy zahraniční ekonomiky ožijou a české podnikatelské subjekty tak dostanou šanci na toto oživení rychle zareagovat.

Dalším pozitivem je rovněž celkové hledisko financovatelnosti všech protikrizových opatření. Je potřeba zmínit, že většina protikrizových opatření jsou opatřeními

⁵⁴ *IHNED.cz* [online].

krátkodobými a plošnými, to znamená, že jejich účinnost je časově omezená a opatření nestimulují jen určité odvětví ekonomiky, ale usilují o celoplošnou stimulaci. Vzhledem ke krátkodobosti působení těchto opatření jsou podnikatelé díky tomu podporováni pouze v krátkodobém časovém horizontu. Na druhou stranu se ale domnívám, že tato opatření stojí český stát příliš mnoho finančních prostředků, které byly a jsou vydávány, a že tyto opatření nemají na firmy postižené důsledky ekonomické krize významnější dopad. Efektivnějším řešením by se mohly zdát investiční pobídky. Ty jsou ale velmi často kritizovány z důvodu nadměrné koncentrace zdrojů do určitých odvětví a panují obavy, že by to mohlo vést z dlouhodobého hlediska k nestabilitě ekonomiky. Jako příklad podpory určitého odvětví lze zmínit např. tzv. „šrotovné“, kdy se vlastně jedná o podporu automobilového průmyslu prostřednictvím zvýšené spotřeby obyvatel díky finanční podpoře státu. Přestože se toto opatření v mnoha evropských zemích zavedlo, v České republice „šrotovné“ schváleno nebylo. Zavedení „šrotovného“ např. v Německu pomohlo i českému automobilovému průmyslu.

Pro českou ekonomiku bude velmi důležitý vývoj ekonomiky v budoucnu. Je velmi důležité, aby se podnikatelské subjekty z této ekonomické krize poučily, lépe předvídaly budoucnost, a aby byly lépe připraveny na možnost případného hospodářského růstu, a mohly v tomto období úspěšně čelit konkurenci. Rovněž jsem toho názoru, že pro další vývoj naší společnosti jsou velmi důležité investice nejen do infrastruktury, ale i do vzdělání, výzkumu a vývoje, a nejen z tohoto důvodu jsou tedy investicí především do naší budoucnosti.

Všechna výše uvedená protikrizová opatření, která doporučila Národní ekonomická rada vlády (NERV) se týkala krizový let 2009 a 2010. V současné době se vláda připravuje v důsledku dluhové krize, která vypukla v eurozóně na další ochlazení ekonomiky. NERV odhaduje, že Česko bude v roce 2012 čelit příchodu druhé hospodářské recese se všemi dopady na bankovní sektor. Vzhledem k tomu, že Česká republika v současné době exportuje do zemí EU plnými 83 %, přičemž zde klíčovou roli sehrává především Německo, činí to českou ekonomiku velmi závislou a zranitelnou. Podle říjnové studie MMF odpovídá zahraniční obchod ČR 41 % českého HDP. Z tohoto důvodu Ministerstvo průmyslu a obchodu připravilo novou exportní strategii pro příští roky, která by měla exportní postavení ČR změnit. Změny zahrnují snížení exportní závislosti do roku 2020 na zemích EU z dosavadních 83 % na 70 % a v rámci této strategie by se měl počet exportérů

do zemí mimo EU oproti roku 2010 zvýšit o jednu čtvrtinu a počet malých a středních podniků o jednu polovinu.⁵⁵

⁵⁵ AKRMAN, Libor. *IHNED.cz* [online].

6 Závěr

Každou krizi lze obecně chápat jako stádium procesu, který za dané situace selhává, a ve kterém již nadále nelze pokračovat stejnými prostředky. Toto stádium ukazuje především na neudržitelnost daného systému a na nutnost změny v určitém subsystému. Současná globální hospodářská recese, která zachvátila světovou ekonomiku, pomalu začíná měnit celý systém. Mění se role státu ve společnosti, postavení finančního sektoru i ekonomické a politické vztahy hlavních finančních center. Je evidentní, že současná doba je jakýmsi milníkem v novém přerodu, kterým společnost nyní prochází. Otázkou však zůstává, jakým způsobem tento přerod proběhne.

Primárním cílem této práce bylo analyzovat faktory, které způsobily hospodářskou recesi a posoudit nejčastěji uváděné příčiny vzniku této krize v kontextu empirických dat a ekonomických teorií. Takto zvolenému cíli odpovídala také struktura této práce, která se v teoretické části věnovala nejznámějším ekonomickým teoriím zabývajícím se hospodářskými cykly, a to keynesiánstvím, teorií monetaristů a neoklasickou teorií hospodářského cyklu. Každá z těchto teorií nám dává ucelený pohled a názor na průběh hospodářského cyklu v dané ekonomice a vysvětluje tak možné příčiny současné hospodářské recese.

Téma globální hospodářské recese, které bylo rozpracováno v praktické části, je natolik obsáhlé, že nebylo možné se věnovat všem milníkům a aspektům, které s tímto tématem souvisí. Proto je práce zaměřena, i s ohledem na zadané téma, na ekonomický vývoj od roku 2000. Úvodem je zde krátce zhodnocen vývoj hlavních center světových ekonomik přibližně od roku 2000, které byly poznamenány především výrazným poklesem cen ropy, teroristickým útokem na Světové obchodní centrum i účetními skandály. Tento pokles ekonomického růstu byl vystřídán oživením zhruba od roku 2003 a úspěšně pokračoval stimulován hypotečním boomem na americkém trhu až do roku 2007.

V dalších podkapitolách analyzuji příčiny vzniku ekonomické krize a začátku celosvětové recese, která měla svůj počátek v deindustrializaci výroby USA, postupném zadlužení amerických domácností a vyvrcholila sub-prime boomem na americkém hypotečním trhu. Poté co hypoteční bublina praskla a dluhy z trhu nemovitostí se přelily pomocí finančních spekulací do reálné ekonomiky celého světa lze hovořit o začátku celosvětové hospodářské recese. Navazující kapitola se věnuje ekonomickým konceptům a jejich pohledům na krizi,

kteře jsou spojovány především s technologiemi a investicemi. Rozlišujeme tři koncepty, od ekonomického mainstreamu (hlubokého výkyvu), který předpokládá, že růstový impuls ekonomického vývoje v době krize přijde sám od sebe, přes dlouhé vlny E. Mandela, které charakterizují buď podinvestovanost s nadbytkem kapitálu v případě Depresivní dlouhé vlny, nebo dlouhodobý růst míry zisku a míry kapitálové akumulace v případě Expanzivní dlouhé vlny. Jedním z nejzajímavějších ekonomických konceptů, jsou tzv. Kondratěvovy vlny. V souvislosti s teorií K-vln je zde také zmíněna teorie tzv. „formační krize“, která by pomocí masové implementace nových informačních technologií mohla vést k celkové společenské změně.

Další kapitola praktické části je věnována aktuálnímu vývoji na komoditních trzích – ropné krizi a potravinové krizi. Obě tyto krize jsou zajímavé tím, že přišly souběžně v roce 2008 a od předchozích krizí se odlišují finančními spekulacemi. Řada odborníků se shoduje, že hluboké výkyvy v cenách ropy byly spojené se záměrně podhodnocenými zásobami ropy a s finančními spekulacemi s touto komoditou. Je evidentní, že ropa dochází a společnost dosud nenašla adekvátní zdroj, který by ropu nahradil. Uvažuje se o různých nekonvenčních zdrojích, ale těžba těchto zdrojů je finančně i technologicky velice nákladná. Z toho vyplývá, že doba levné ropy již skončila a v budoucnu tato skutečnost ovlivní kvalitu lidského života velmi razantně. Energetický trh, především trh s ropou dominuje a vysoká cena se z ropného trhu přelévá také do trhu potravin. Finanční spekulace tuto krizi ještě více prohlubují jak v rostoucích cenách hnojiv, tak v manipulacích se zásobami potravin a v neposlední řadě i v konceptu biopaliv. Biopaliva vytvořila propojení mezi energetickým trhem a trhem potravin. Toto propojení obou trhů pocitují především nejchudší rozvojové země, kde se většina disponibilního důchodu používá právě na nákup potravin. Je zřejmé, že v důsledku finančních spekulací existují na této planetě místa, kam se potraviny vůbec nedostanou, a že umírají miliony lidí i přesto, že je celkové množství potravin ve světě dostatečné. Důvodů, proč svět postihla globální potravinová krize je nespočet. Od rozvoje biopaliv, přes neúrodu v Austrálii po rostoucí ceny ropy, či spotřebu potravin v Číně a Indii. V každém případě se tyto důsledky projevují v rostoucích cenách potravin. Na straně poptávky jsou viníky populační růst, rostoucí bohatství a využívání obilí na palivo do aut. Na straně nabídky pak eroze půdy, vyčerpání podzemní vody, ztráta zemědělské půdy na nezemědělské účely, využívání závlahové vody ve městech, stagnace výnosu plodin v zemědělsky vyspělých zemích, atd.

A v důsledku změny klimatu plodiny ohrožují vlny horka a tání horských ledovců a ledových příkrovů. Tyto trendy související s vývojem klimatu si začínají vybírat svou daň. Proto je potřeba eliminovat faktory, které zhoršují globální potravinovou krizi, zabránit jejich působení, a hledat nová řešení, které by znamenaly lepší kvalitu života pro miliony lidí a v neposlední řadě především šanci na život u lidí v chudých zemích.

V práci je analyzována rovněž řecká hospodářská krize a následný přechod vyspělých ekonomik do krize dluhové, neboť řecká ekonomika není zdaleka jediná, která se potýká s vážnými problémy zadlužení. Většina zemí zavádí úsporná opatření, na což reagují někteří ekonomové jako například P. Krugman, který je přesvědčen, že řešení v podobě úsporných programů a tzv. „utahování opasků“ na dluhovou past nefunguje. Jeho názor je o to zajímavější, že veškerá evropská doporučení včetně doporučení odborníků české vlády týkající se současné hospodářské recese směřují primárně do úsporných programů. Stále častěji také vyvstávají otázky o udržitelnosti eurozóny v nynější podobě a například N. Roubini se přiklání k názoru, že by eurozóna určitě zvládla odchod Řecka a možná i Portugalska, ale pokud se podobná situace vyskytne u větších ekonomik, věří, že by došlo k jejímu rozpadu.

V poslední části mé práce se věnuji protikrizovým opatřením v České republice, která měla reagovat na hospodářskou recesi v letech 2008 a 2009. Českou republiku nepostihla krize tak drastickým způsobem jako okolní země. Česko se nemuselo potýkat s větším množstvím bankrotujících firem ani bank. Krize se na našem území projevila spíše poklesem HDP, zvýšením nezaměstnanosti, poklesem dovozu a především pak vývozu. Většina problémů byla do České republiky importována z vnějšku, a bylo potřeba na tyto problémy zareagovat a učinit taková opatření, která by pomohla ekonomickým subjektům překonat náročnou dobu v době hospodářské recese. Vládní schválení balíčku protikrizových opatření mělo pozitivním způsobem ovlivnit podnikatelské prostředí v době ekonomické krize. Tento balíček obsahoval jak opatření, které podnikatelskému prostředí pomohlo (např. podpora podnikání, insolvenční zákon), tak ale také opatření, které se minulo účinkem (např. sleva na pojistném na sociálním zabezpečení, podpora vzdělávání). Je samozřejmostí, že by vláda České republiky, ale i vlády ostatních zemí neměly činit opatření, která by nadměrně zatěžovala státní rozpočet na výdajové straně. Finanční prostředky by měly být použity především do oblastí, které z dlouhodobého hlediska přinesou společnosti užitek (např. investice do infrastruktury, vzdělání, vědy a výzkumu,

atd.). Primárním cílem změn by rovněž mělo být vytvoření takových podmínek podnikatelským subjektům, které zvýší jejich konkurenceschopnost jak na tuzemském, tak na zahraničním trhu.

Není pochyb, že současná hospodářská recese bude hluboká a dlouhá a následné oživení velmi pomalé a za současné situace téměř nemožné. Tím, že krize postupně přerostla v krizi dluhovou, stala se především krizí finančních a politických elit. Je evidentní, že honba za neustále se zvyšujícími zisky vrhá současnou civilizaci do smrtících spirál dluhů, ze které se dá jen velmi těžko vymanit. Většina ekonomických ukazatelů odborných agentur naznačuje, že jde o nejsilnější recesi po druhé světové válce. Vzhledem k tomu, že rozsah této hospodářské recese sahá daleko za hranice ekonomik jednotlivých států, je velmi pravděpodobné, že se stáváme účastníky nové systémové krize kapitalismu jako společenské formace. Je patrné, že zde již nejde o jednotlivé finančně-ekonomické problémy, nebo o ztrátu důvěry na finančních trzích, ale jde především o celosvětovou krizi současných hodnot naší civilizace a o krizi rozvoje principů světového politického a ekonomického systému. Globalizace umožnila zapojit do světového ekonomického systému řadu zemí, ale faktem je, že všechny země nemohou usilovat o stejně náročný typ ekonomického růstu, který prezentují západní země, a který je založený primárně na spotřebě. Současný stav naznačuje, že státy již nemají žádnou možnost ovlivnit ekonomické dění na svém území. Fiskální a monetární nástroje na boj s recesí již nefungují a finanční virtuální sféra, která nevytváří žádné hodnoty převzala kontrolu nad reálnou sférou. Vystává otázka, zda v této situaci vůbec existuje něco, z čeho by mohl vyjít nový růstový impuls. Ekonomické dějiny nám dávají zatím jasnou odpověď v podobě válečných konfliktů. Z historie lze vyčíst, že každá krize většího rozsahu byla po vyčerpání všech nabízejících se ekonomických řešení vždy řešena tím nejradikálnějším způsobem, a to válkou. I přes to, že se nyní lidstvo nachází na konci jedné epochy, a existují zde obrovská rizika, že se budoucí vývoj naší civilizace „zvrhne“ v možnost sociálních nepokojů a válečných konfliktů, existuje zde i velká šance ke skutečné změně. Lidstvo má v současné době jedinečnou šanci na změnu celého systému prostřednictvím nového způsobu myšlení, jehož základem by měla být především změna lidských hodnot každého člověka na této planetě, která by byla základem pro nový politický a ekonomický systém.

7 Seznam použitých zkratek

BP	British Petroleum
BRIC	akronym Brazílie, Rusko, Indie, Čína
CDO	collateral debt obligation
CDS	credit default swap (finanční derivát)
CERA	Cambridge Energy Research Associates
DPH	daň z přidané hodnoty
ECB	Evropská centrální banka
EHS	Evropské hospodářské společenství
EROEI	index energetické návratnosti (Energy returned on energy invested)
EU	Evropská unie
FAO	Food and agriculture organization (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
Fed	Federál Reserve Systém (centrální banka USA)
G-20	Seskupení 20 největších ekonomik světa, zahrnující: G-8 plus Jižní Afriku, Mexiko, Argentinu, Brazílii, Čínu, Indii, Indonésii, Jižní Koreu, Koreu, Saúdskou Arábii, Turecko, Austrálii a zástupce EU
G-8	USA, Kanada, Německo, Velké Británie, Francie, Itálie, Japonsko, Rusko
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu
HDP	hrubý domácí produkt
IEA	International Energy Agency (Mezinárodní energetická agentura)
ILO	International labour organization (Mezinárodní organizace práce)
MMF	Mezinárodní měnový fond
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NAFTA	Severoamerická zóna volného obchodu
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
PIGS	Portugalsko, Irsko, (někdy Itálie), Řecko a Španělsko
SB	Světová banka
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
WTO	Světová obchodní organizace

8 Seznam použitých zdrojů

- FUCHS, K. Makroekonomie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 168 s. ISBN 80-210-1777-5.
- FUCHS, K.; TULEJA, P. *Základy ekonomie*. 1.vyd. Praha : Ekopress, s.r.o., 2003. 346 s. ISBN 80-86119-74-2.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie : základní kurz*. 2000. Slaný : Melandrium, 2000. 320 s. ISBN 80-86175-10-3.
- HOLMAN, R. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3.vyd. Praha : C.H.Beck, 2005. 539 s. ISBN 80-7179-380-9.
- HOLMAN, R., Makroekonomie – středně pokročilý kurz. 1. vyd. Praha:C.H.Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HOLMAN, R. *Základy ekonomie*. 1.vyd. Praha : C.H.Beck, 2000. 360 s. ISBN 80-7179-434-1.
- JENÍČEK V.,FOLTÝN J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.
- KISLINGEROVÁ, E. *Podnik v časech krize*. 2010. Praha : Grada Publishing,a.s., 2010. 206 s. ISBN 978-80-247-3136-0.
- KOHOUT, P. *Finance po krizi : důsledky hospodářské recese a co bude dál*. 2.vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 266 s. ISBN 978-80-247-3583-2.
- KRUGMAN, P. *Návrat ekonomické krize*. 1. vyd. Praha: Respekt Publishing, 2009. 272 s. ISBN 80-7021-984-3.
- KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. *Světová ekonomika : nové jevy a perspektivy*. 2.vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. 319 s. ISBN 80-7179-455-4.

- LEBIEDZIK M., NEZVAL P., MAJEROVÁ I. *Světová ekonomika*. 1. vyd. Brno: Computer Press, a.s. 2006. 280 s. ISBN 978-80-251-1498-8.
- LIŠKA A KOL., V. *Makroekonomie* : 2.. vyd.. 2.vyd., Praha : Publishing, 2004. 628 s. ISBN 80-86419-54-1.
- MACHÁČEK, J. *Mistři světa amoleta : Průvodce globální krizí a českou politickou krajinou*. 2009. Praha : Respekt Publishing, a.s., 2009. 268 s. ISBN 978-80-87331-02-6.
- SAMUELSON, P.A. *Ekonomie*. 18. vyd. Praha: NS Svoboda, 2007. 775 s. ISBN 978-80-205-0590-3.
- SLANÝ, A. a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vyd. Praha : C.H.Beck, 2003. 375 s. ISBN 80-7179-738-3.
- SOUKUP, J. *Makroekonomie – moderní přístup*. 1 vyd. Praha: Management Press, 2007. 528 s. ISBN 80-7261-174-4.
- ŠVIHLÍKOVÁ, I. *Globalizace & krize : souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň : Grimmus, 2010. 230 s. ISBN 978-80-902831-6-9.
- TOMEŠ, J., FESTA, D., NOVOTNÝ, J. a kol. *Konflikt světů a svět konfliktů*. 1. vyd. Praha: P3K, 2007. 349 s. ISBN 80-903587-6-8.

Internetové zdroje

- AKRMAN, Libor. *IHNED.cz* [online]. 3.10.2011 [cit. 2011-11-19]. OECD vydala černý scénář ekonomiky. Eurozónu čeká příští rok výrazné zpomalení. Dostupné z WWW: <http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-evropa/c1-53452850-oecd-vydala-cerny-scenar-ekonomiky-eurozonu-ceka-pristi-rok-vyrazne-zpomaleni?utm_source=mediafed&utm_medium=rss&utm_campaign=mediafed>

Asociace malých a středních podniků [online]. 2009 [cit. 2011-11-18]. 1. průzkum AMSP - Náhledy podnikatelů na protikrizová opatření vlády. Dostupné z WWW: http://www.amspace.cz/uploads/soubory/Průzkum_c_1web.pdf

Bloomberg [online]. 2010 [cit. 2011-11-27]. Business & Financial News. Dostupné z WWW: <<http://www.bloomberg.com/>>.

BusinessInfo.cz. *Informace o uplatňování nároku na odpočet daně u osobních automobilů* [online]. © 1997-2010 CzechTrade, poslední aktualizace 17. 4 2009 [cit. 2010-03-29]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/dan-z-pridane-hodnoty/cds-dphinfo-odpocet-osobni-automobily/1001635/52776/>>

CONNOR, Steve. *The Independent* [online]. 3.8.2009 [cit. 2011-11-18]. Warning: Oil supplies are running out fast. Dostupné z WWW: <<http://www.independent.co.uk/news/science/warning-oil-supplies-are-running-out-fast-1766585/>>

Český patron 2010 [online]. 2009 [cit. 2011-11-18]. MPSV představilo další protikrizové opatření: Firmy dostanou více času na platby sociálního pojištění a nebudou muset platit penále. Dostupné z WWW: http://www.komora.cz/hk-cr/hlavni-zpravy/art_29185/mpsv-predstavilo-dalsi-protikrizove-opatreni-firmy-dostanou-vice-casu-na-platby-socialniho-pojisteni-a-nebudou-muset-platit-penale.aspx

ČT24 [online]. 7.11.2011 [cit. 2011-11-26]. Analytici spekulují, jaké jsou nejčernější scénáře krize eurozóny. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/142125-analytici-spekuluji-jake-jsou-nejcernejsi-scenare-krize-eurozony/>>.

FISK, Robert. *The Independent* [online]. 6.10.2009 [cit. 2011-11-18]. The demise of the dollar. Dostupné z WWW: <<http://www.independent.co.uk/news/business/news/the-demise-of-the-dollar-1798175/>>

GRUBB, Adam. *Energy bulletin* [online]. 17.1.2008 [cit. 2011-11-18]. Ropný zlom - úvodní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.energybulletin.cz/?g=clanek/vrchol-tezby-ci-vrchol-poptavky/>>

HIRSCH, Robert. *Britské listy* [online]. 9.9.2009 [cit. 2011-11-18]. Interview s Robertem Hirschem - Odmítání ropného zlomu. Dostupné z WWW: <<http://blisty.cz/art/48840.html>>

HORÁČKOVÁ, Jana. *Investiční web.cz* [online]. 14.9.2010 [cit. 2011-11-26]. Budoucí ropná krize může vyvolat globální mocenské změny, varuje německá studie. Dostupné z WWW: <<http://www.investicniweb.cz/fx-komodity/komodity/2010/9/14/clanky/budouci-ropna-krize-muze-vyvolat-globalni-mocenske-zmeny-varuje-nemecka-studie/>>.

IHNED.cz [online]. 17.2.2009 [cit. 2011-11-18]. Proč zaslouží vláda za schválený protikrizový balíček uznání. Dostupné z WWW: <http://m.ihned.cz/c6-10177700-34487140-700000_d-proc-zaslouzi-vlada-za-schvaleny-protikrizovy-balicek-uznani>

International Energy Agency [online]. 2010 [cit. 2011-11-25]. Oil Market Report. Dostupné z WWW: <<http://omrpublic.iea.org/>>. ISBN 12.*International Monetary Fund* [online]. 2010 [cit. 2011-11-18]. Report for Selected Countries and Subjects . Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/weorept.aspx>>

International Monetary Fund [online]. 2010 [cit. 2011-11-18]. Report for Selected Countries Groups and Subjects . Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/weorept.aspx>>

Investiční web.cz [online]. 17.6.2011 [cit. 2011-11-25]. Ropa: tak dlouhý graf jste ještě neviděli. Dostupné z WWW: <<http://www.investicniweb.cz/zpravy/graf-dne/2011/6/17/clanky/ropa-tak-dlouhy-graf-jste-jeste-nevideli/>>.

KRUGMAN, Paul. *IHNED.cz* [online]. 14.11.2011 [cit. 2011-11-14]. Utahování opasků v krizi nezabírá, tvrdí nositel Nobelovy ceny Paul Krugman. Dostupné z WWW: <

<http://byznys.ihned.cz/c1-53651100-utahovani-opasku-v-krizi-nezabira-tvrdi-nositel-nobelovy-ceny-paul-krugman> >

Kurzy.cz [online]. 2010 [cit. 2011-11-25]. Graf vývoje ceny komodit. Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity/index.asp?A=5&idk=91&on=1>>.

MILEROVÁ PRÁŠKOVÁ, Dagmar. *Hospodářské noviny* [online]. 2.2.2011 [cit. 2011-11-26]. Dagmar Milerová Prášková: Potraviny už levné nebudou. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-49707420-dagmar-milerova-praskova-potraviny-uz-levne-nebudou>>.

Naše peníze.cz [online]. 4.2.2011 [cit. 2011-11-26]. Světu hrozí potravinová krize. Dostupné z WWW: <<http://www.nasepenize.cz/svetu-hrozi-potravinova-krize-8383>>. ISBN 12.

OECD Multilingual Summaries [online]. 2011 [cit. 2011-11-26]. Zemědělství - Výhled OECD-FAO na rok 2011. Dostupné z WWW: <http://www.oecdpublishing.org/multilingual-summaries/agr_outlook-2011-sum/html/agr_outlook-2011-sum-cs.html>.

PARENTEAU, Rob. *EVRO INTELLIGENCE* [online]. 30.10.2011 [cit. 2011-11-18]. Fiscal consolidation is not expansionary after all. Dostupné z WWW: <<http://www.eurointelligence.com/eurointelligence-news/home/singleview/article/fiscal-consolidation-is-not-expansionary-after-all/>>

PATRIA ONLINE [online]. 25.11.2009 [cit. 2011-11-27]. Šéf Bundesbanky: Nepanikařte, jádru eurozóny krize nehrozí . Dostupné z WWW: <<http://www.patria.cz/zpravodajstvi/1957429/sef-bundesbanky-nepanikarte-jadru-eurozony-krize-nehrozi.html>>.

Peníze.cz [online]. 3.4.2009 [cit. 2011-11-18]. Sněmovna v prvním kole podpořila vládní protikrizová opatření. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/ekonomika/51480-snemovna-v-prvnim-kole-podporila-vladni-protikrizova-opatreni>>

Profit.cz. *Odpočet DPH na osobní auta – pro osobní účely musíte nadále krátit* [online]. © 2010 Stanford, a. s., poslední aktualizace

15. 6. 2009 [cit. 2010-03-29]. Dostupné z: <<http://www.profit.cz/clanek/odpocet-dph-na-osobni-auta-pro-osobni-ucely-musite-nadalekratit.aspx>>

ROUBINI, Nouriel. *PATRIA ONLINE* [online]. 25.11.2009 [cit. 2011-11-27]. Roubini: 50% pravděpodobnost rozpadu eurozóny, zlatý standard problém neřeší, ale vytváří. Dostupné z WWW: <<http://www.patria.cz/zpravodajstvi/1957395/roubini-50-pravdepodobnost-rozpadu-eurozony-zlaty-standard-problem-neresi-ale-vytvari.html>>.

STIGLITZ, Joseph. *IHNED.cz* [online]. 4.9.2009 [cit. 2011-11-28]. Stiglitz: Šance na silné oživení ekonomiky USA jsou slabější. Dostupné z WWW: <<http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi/c1-38226260-stiglitz-sance-na-silne-oziveni-ekonomiky-usa-jsou-velmi-slabe>>.

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Britské listy* [online]. 14.11.2011 [cit. 2011-11-14]. Asymetrie eurozóny - a jak z toho ven?. Dostupné z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/60965/>>. ISSN 1213-1792.

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Energy Bulletin* [online]. 22.2.2010 [cit. 2011-11-18]. Vrchol těžby či vrchol poptávky. Dostupné z WWW: <http://www.energybulletin.cz/?q=clanek/vrchol-tezby-ci-vrchol-poptavky>

TUČEK, Petr. Bezstarostně do bídy. *Britské listy* [online]. 5.8.2011, 8, [cit. 2011-11-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/59636.html>>. ISSN 1213-1792.

Vláda české republiky. *Národní ekonomická rada vlády* [online]. Vláda ČR (c) 2010. Dostupné z:< <http://www.vlada.cz/cz/ppov/ekonomicka-rada/narodni-ekonomicka-rada-vlady-51371/>>

World Food Situation [online]. 3.11.2011 [cit. 2011-11-26]. FAO Food price Index. Dostupné z WWW: <<http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/>>.

9 Přílohy

Příloha 1 Export zboží a služeb zemí G7

Státy	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kanada	9.399	7.451	6.904	-4.067	-19.522	18.069	9.251	3.626
Francie	3.142	5.465	2.278	-0.611	-12.214	9.353	4.947	2.679
Německo	7.660	13.093	7.978	2.670	-13.626	13.732	7.892	4.072
Itálie	1.094	6.219	4.556	-4.297	-18.396	9.122	5.222	4.685
Japonsko	6.962	9.669	8.421	1.584	-23.930	23.946	-0.865	6.894
VB	7.897	11.083	-2.569	1.029	-10.079	5.195	7.163	3.267
USA	6.750	8.969	9.303	6.102	-9.413	11.323	7.064	6.265

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Database, September 2011

Příloha 2 Export zboží ve vybraných státech

Státy	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rakousko	6.414	7.213	9.934	0.125	-18.637	12.612	9.350	4.350
ČR	11.636	16.554	15.838	5.673	-14.621	19.067	15.761	5.538
Finsko	6.105	14.371	6.445	2.059	-25.189	10.880	6.200	6.800
Francie	3.086	6.688	1.487	-1.229	-12.848	11.258	4.772	2.599
Německo	7.562	12.795	8.467	2.274	-16.272	15.222	8.646	3.850
Řecko	6.316	11.684	1.461	3.841	-17.989	4.766	8.677	6.128
Irsko	2.269	0.252	4.979	0.388	-4.966	6.306	6.000	4.040
Itálie	0.881	6.532	14.520	3.050	-23.653	4.601	12.158	4.584
Portugalsko	-3.668	8.796	9.123	1.670	-15.402	9.691	6.671	6.465
Slovensko	9.546	22.067	15.101	3.611	-15.218	18.816	12.600	6.500
Španělsko	1.064	6.632	7.489	-1.851	-12.455	13.567	9.651	2.984

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Database, September 2011

Příloha 3 Nezaměstnanost ve vybraných státech

Státy	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rakousko	5.200	4.800	4.400	3.800	4.800	4.400	4.100	4.100
Kanada	6.758	6.300	6.058	6.150	8.292	7.992	7.649	7.704
ČR	7.927	7.148	5.320	4.392	6.662	7.279	6.721	6.634
Dánsko	5.106	3.909	2.763	1.865	3.592	4.200	4.500	4.364
Finsko	8.400	7.717	6.867	6.367	8.242	8.383	7.821	7.588
Francie	9.300	9.242	8.367	7.808	9.500	9.787	9.518	9.178
Německo	11.208	10.192	8.783	7.600	7.742	7.083	6.001	6.151
Řecko	9.900	8.892	8.292	7.683	9.375	12.458	16.484	18.488
Irsko	4.375	4.425	4.575	6.325	11.825	13.625	14.300	13.900
Itálie	7.692	6.783	6.117	6.800	7.808	8.400	8.200	8.500
Japonsko	4.426	4.128	3.849	3.987	5.073	5.060	4.873	4.786
Portugalsko	8.558	8.575	8.917	8.508	10.633	12.042	12.215	13.352
Slovensko	16.150	13.300	11.025	9.575	12.050	14.375	13.361	12.325
Španělsko	9.160	8.513	8.263	11.327	18.010	20.065	20.700	19.700
VB	4.799	5.406	5.400	5.558	7.458	7.858	7.754	7.810
USA	5.083	4.608	4.617	5.800	9.275	9.633	9.090	9.040

Zdroj: *International Monetary Fund*, World Economic Outlook Database, September 2011